

As per Revised Syllabus of
SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERSITY

F.Y.B.Com. • SEM - 2

As per UGC Choice Based Credit System

2019-20

- Financial Accounting
- Business Economics
- Business Mathematics and Statistics
- Computer Concepts and Applications
- Organization Skill Development
- Fundamental of Banking
- Marketing and Salesmanship
- Essentials of E-commerce
- व्यावसायिक अर्थशास्त्र
- ग्राहक संरक्षण व व्यावसायिक नीतिमूल्ये
- व्यावसायिक पर्यावरण आणि उद्योजकता
- संघटनात्मक कौशल्य विकास
- बँक व्यवसायाची मूलतत्त्वे
- विपणनशास्त्र आणि विक्रयकला
- सहकार सिध्दात आणि कार्यपध्दती
- व्यापारी भूगोल

95

F.Y.B.Com. • SEM - 2

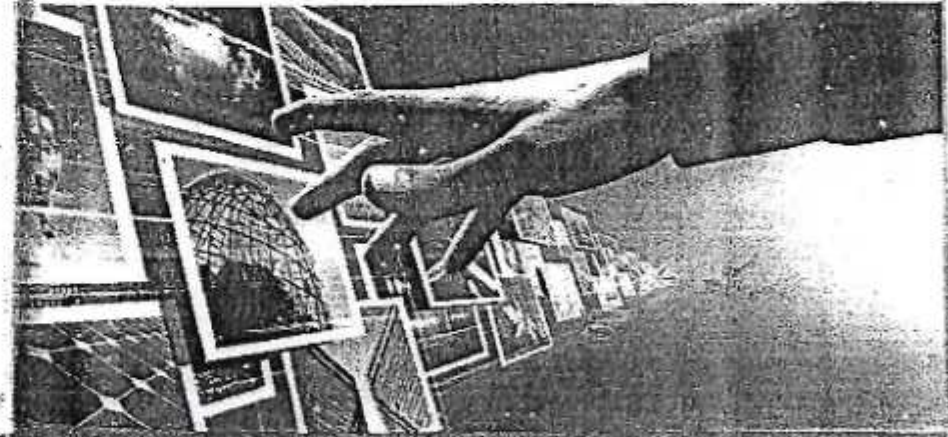
As per UGC Choice Based Credit System

55

Barbham

COMPUTER

CONCEPTS AND APPLICATIONS - II

Commission ₹ 175

www.prashantpublications.com
www.prashantpublications@gmail.com

Dr. V. B. Nikam • Prof. S. E. Pate
Dr. B. S. Jagtap • Dr. S. K. Pivate
Dr. B. H. Barbhate

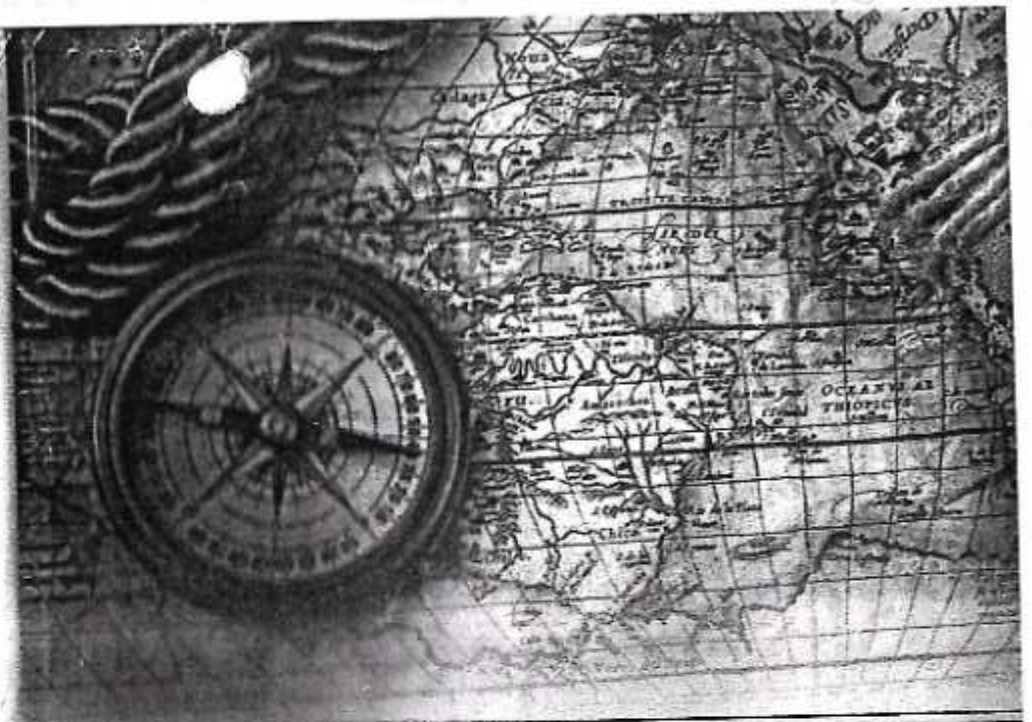
Principal
G.M. College
Dopargaon

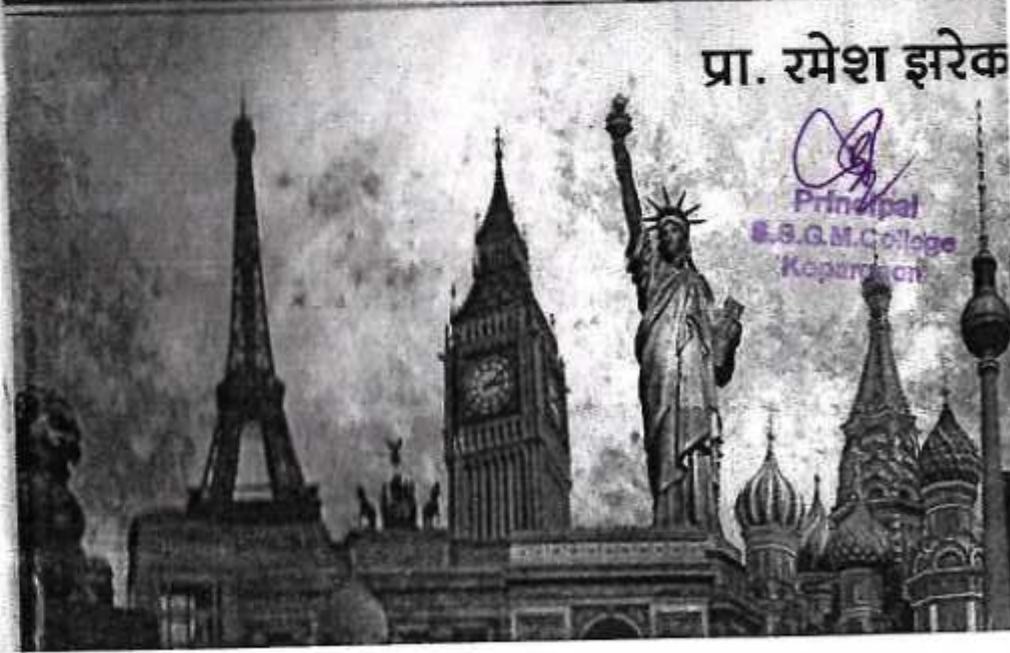
57

आधुनिक विश्व

प्रा. रमेश इरेकर

आधुनिक विश्व

प्रा. रमेश इरेकर

Principal
S.S.G.M. College
Kopergaon

प्रा. रमेश इरेकर

जन्म- 01 जून 1963

शिक्षा- एम.ए., एम. फिल, पीएच.डी (शोधरत)

अध्यापन अनुभव- रयत शिक्षण संस्था के विभिन्न महाविद्यालयों में स्नातक एवं स्नातकोत्तर स्तर पर सन 1989 से आजतक अध्यापन कार्य जारी।

• रयत शिक्षण संस्था के कला, वाणिज्य एवं विज्ञान महाविद्यालय मोखाडा जि. पालघर प्रभारी प्राचार्य तथा उपप्रधानाचार्य पद की जिम्मेदारी कुरालतापूर्वक निर्वहन। लेखन

प्रकाशन- राष्ट्रीय तथा अंतर्राष्ट्रीय स्तर की पत्र-पत्रिकाओं में अनेक शोध आलेख प्रकाशित। राष्ट्रीय तथा अंतर्राष्ट्रीय संगोष्ठियों में सक्रिय सहभाग एवं प्रपत्र भाग।

पुस्तक प्रकाशन- 1. प्राचीन भारत का इतिहास, 2. आधुनिक भारत का इतिहास

• लघु शोध परियोजना -

1. 'कर्मवीर भाऊराव पाटील जी के शैक्षिक एवं सामाजिक कार्य' इस विषय पर विश्वविद्यालय द्वारा गायनर रिसर्च प्रोजेक्ट पूर्ण।

2. आदिवासी समाज क्षेत्र मोखाडा, तहसील जनपद पालघर के रयत शिक्षण संस्था का शैक्षिक कार्य इस विषय पर गायनर रिसर्च प्रोजेक्ट।

• पीएच.डी शोधकार्य:- पीएच.डी उपाधी हेतु 'माजी मंत्री श्री शंकरराय कोल्हे का जीवन एवं कार्य एक अध्ययन' तिलक महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, पुणे से शोधकार्य जारी।

• सम्प्रति- उपप्राचार्य, इतिहास विभागाध्यक्ष, एस.एस.जी.एम. कॉलेज, कोपरगाव, जि. अहमदनगर, पिन नं. 423601

• सम्पर्क- 'ऋषिराज' जुना टाकली रोड, ओमनगर कोपरगाव, जि. अहमदनगर (महाराष्ट्र)

दूरभाष- 09423749138

रोशनी पब्लिकेशंस

110/138-'बी' मिश्रा पैलेस

जवाहर नगर, कानपुर-208012

मो. : 9415154156, 9450057852

E-mail : roshnipublications@gmail.com

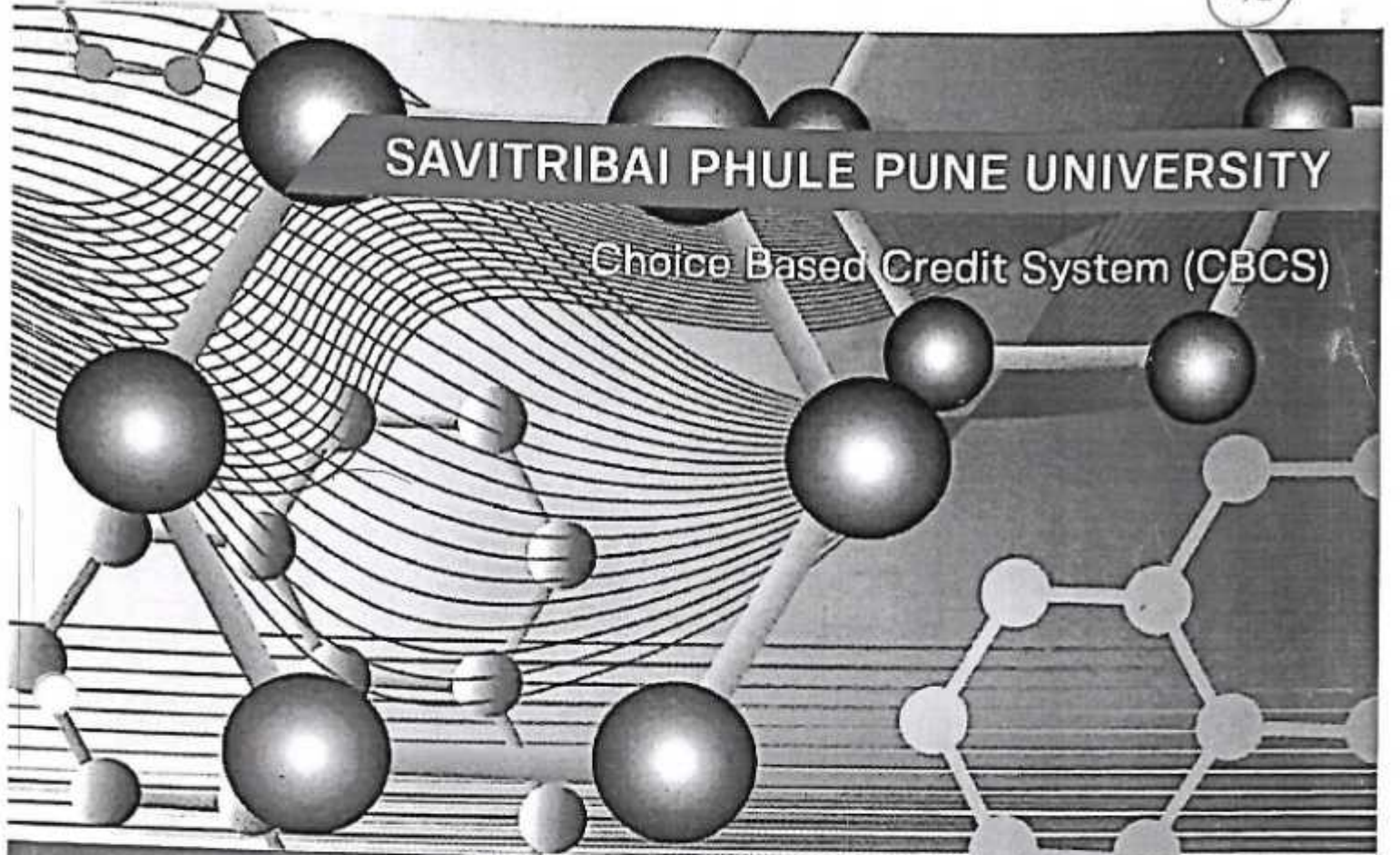
Also available at Flipkart amazon

58

SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERSITY

Choice Based Credit System (CBCS)

F.Y.B.Sc. • SEM I • CH 102

ORGANIC CHEMISTRY

CHEMISTRY

CA
Principal
S.S.G.M. College
Nagpur

Dr. T. S. Thopate ■ Dr. S. R. Thopate
Dr. N. R. Dalvi ■ Dr. D. G. Karpe

S.S.G.M. College
Nagpur

OUR HERITAGE

ISSN: 0474-9030 Vol-68, Special Issue-38

ONE DAY NATIONAL CONFERENCE ON RECENT ADVANCES IN SCIENCES

Held on: 13th February 2020.

Organized by: Department of PHYSICS, CHEMISTRY, MATHEMATICS, BOTANY & ZOOLOGY Shivaji Arts, Commerce and Science College Kannad. Dist: Aurangabad (MS)

59

A Spectral Analysis Of Some Representative Synthesised Chromone Derivatives

Bhakare S.D.¹Gade V. B¹. Badadhe P. V², Suryawanshi D. M¹. Gaikwad D.N¹.

Shinde D.W¹.and Chavhan N.M.^{1*}

¹PG Department Of Chemistry, S.S.G.M., Kopargaon, Dist.Ahmednagar (M.S.)

²PG Department Of Chemistry RBNB College Shrirampure, Dist.Ahmednagar (M.S.)

³Department Of Chemistry, SCSPM, ASC College, Kannad, Aurangabad.(M.S.)

Corresponding author: - nmchavhan1975@gmail.com

Abstract

Nine chalcones were prepared by grinding equimolar quantities of formyl pyrazole 3-(2, 4-difluorophenyl)-1-(4-fluorophenyl)-1H-pyrazole-4-carbaldehyde and various substituted o-hydroxy acetophenones in presence of potassium hydroxide in solvent free condition. This type of preparation method was found to be efficient, simple in terms of excellent yields, short reaction time and afford single product as illustrated in TLC. The prepared compounds were characterized by means of their IR, ¹H NMR spectral data and Mass spectrometry. This synthetic method shows potential alternative to the conventional methods.

Keywords: Chromones, DMSO, Spectral, derivatives

Introduction

Chromone¹ were well known and important oxygen containing six membered heterocyclic compound and different method have been work out for its preparation. Following chromone derivatives have been found to possess considerable biological activities. It has various marked effects, such as antimicrobial, anti-microbacterial, anti-inflammatory, anti-analgesic and antidepressant activities². A large number of chromone moiety using different synthetic method for its preparation have been described in the chemistry literature. Most frequently used procedure were based on the reaction of α, β -unsaturated aldehyde and ketone with DMSO/I₂. However a series of specially substituted representatives chromone derivatives have been synthesized rarely. For this reason the purpose of our present study was to synthesize systematically substituted chromone derivatives for the study of its antimicrobial activity in future.^{3, 4} Among the method used for preparation of chromone, oxidative cyclisation of substituted chalcones⁴ with DMSO/I₂ and its derivatives were commonly employed. Chromones conveniently prepared by treatment of $\alpha \beta$ unsaturated carbonyl compounds with DMSO/I₂ reagents. Pyrazole moiety containing compounds are associated with bactericidal⁵, anti-inflammatory⁶ and hepatoprotective⁷ activities. 2-(1,3-Diphenyl-1H-pyrazol-4-yl)-3-chlorochromones⁸ reported by us earlier were found to be associated with excellent antibacterial and antifungal activities. Oxygen containing heterocyclic compounds like chromones have received considerable attention in recent years due to their biological activities like anti-inflammatory,⁹ analgesic, anticonvulsant,¹⁰ and antidiabetic.¹¹ Chromones and their derivatives are also reported to possess antiprotocytic,¹² antibacterial, antifungal and antiviral¹³ activities. Many substituted chromones are known to possess acaricidal¹⁴ activities and are used in the treatment of cerebral edema.¹⁵ Chromones are found to be useful as antioxidants.¹⁶

11 2019-20

60

Physical and Chemical Properties of Soil At Karjat Tehsil

Hrishikesh Khodade^a, Vilas Jivtode^b

^aDepartment of Botany, S. M. Joshi College, Hadapsar, Pune, Maharashtra, India

^bDepartment of Zoology, Annasaheb Awate College, Manchar, Pune Maharashtra.

Corresponding Author : Hrishikesh Khodade

Abstract

Importance of soil for sustainable agricultural development is widely accepted fact. The texture and contain of the soil gives an idea about overall productivity of any type of soil. The present case study is conducted on the physical and chemical properties of soil at karjat tehsil, which is located at Ahmednagar district of Maharashtra state of India. The study has been conducted in 5 different localities of different directions of karjat tehsil for better understanding of nature and composition of soil. Karjat is well known for rain shadow type dry region. The semi-arid type habitat is affecting on abundance, density of many plant as well as animal species. The total land area is unmanageable for agricultural development purpose. The impact o environmental factors on the soil is represented by physical attributes such as soil particle size which are the product of high degree of soil erosion, porosity which is limited because of less vegetation, organic matter content which shows variability at different localities and other chemical constituents which indicates high degree of salt presence. The control measures are also indicated in a given study to overcome from challenging and problem associated conditions.

KEYWORDS: Abundance, Density, Localities, Productivity, Productivity, Sustainable, semi-arid.

Introduction

Soil quality is considered as a key element of sustainable agriculture (Warkentin, 1995). Biogeochemical diversity is important aspect for understanding the improvement in agricultural sectors. Soil consists various types of chemicals, physical and biological matter. As the soil partials are providing the surface area for adhesion of organic and inorganic matter, thus the quality of soil depends on a type of organic matter and inorganic ions it consist. Awareness among the people was raised when the National Academy of Sciences published 'Soil and Water Quality: An Agenda for Agriculture' (National Research Council, 1993). The growth of plant is completely dependent on soil texture, nutrient content of soil and soil microbial flora. Soil pH, soil water holding capacity and soil conductivity are the major parameters were needed to be considered. Increasing awareness regarding soil health and quality resources is important to evaluate as soil is not only the component of biosphere but also a part of maintenance of local, regional and global environmental quality (Glanz, 1995). The assessment of soil quality or health, and direction of change with time, is the primary indicator of sustainable land management (Karlen et al., 1997). The indicators of soil quality which are selected are inexpensive to measure (John W. Dpran and Michael R. Zeiss 2000). The concept of soil quality has been suggested by several authors (Lal, 1991; Sanders, 1992; Granatstein and Bezdicek, 1992; Papendick and Parr, 1992; Parr et al., 1992) as a tool for assessing long-term

Principal
S.S.G.M.College
Kopergaon

As per U.G.C. Guidelines and also on the basis of revised syllabus of
Savitribai Phule Pune University
with effect from June, 2019, Also useful for all Universities.

F.Y.B.Com. | Sem II

COMPUTER CONCEPTS AND APPLICATION-II

- A U T H O R S -

Dr. Vijay Bakkrishna Nikam
S.S.G.M. College, Kopergaon,
Dist. Ahemadnagar

Prof. Sanjay Elknath Pate
N.Y.N.C. Arts, Commerce and Science
College, Chalisgaon, Dist. Jalgaon

Dr. Balasaheb Sheshrao Jagtap
Shri Dnyaneshwar Mahavidyalaya
Newasa, Dist. Ahemadnagar

Dr. S. K. Pulate
Arts, Commerce and Science College,
Rahata, Dist. Ahemadnagar.

Dr. B. H. Barhate
Vice Principal,
P.O.Nahta College, Bhusawal

PRASHANT PUBLICATIONS

Dr. Pate
Principal
S.S.G.M. College
Kopergaon

Dr. Barhate

COMPUTER CONCEPTS AND APPLICATION - II

© Reserved

Publisher | Printer:

Rangrao A Patil (Prashant Publications)
3, Pratap Nagar, Dynaneshwar Mandir Road,
Near Nutan Maratha College, Jalgaon 425 001.

Phone | Web | Email:

0257-2235520, 2232800
www.prashantpublication.com
prashantpublication.jal@gmail.com

Edition | ISBN | Price

December, 2019
978-93-89492-88-0
₹ 175

Cover Design | Typesetting
Prashant Publications

All rights reserved. No part of this publication shall be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying (xerox copy), recording or otherwise, without the prior permission of the Author and Publishers.

Principal
S.S.G.M. College
Kopergaon

COMPUTER CONCEPTS AND APPLICATION - II

Course Code - 124 (II)

1. **Introduction to E-commerce Tools**
Process of E-Commerce: Types of E-Commerce; Role of Internet and Web in E-Commerce; Technologies Used in E-Commerce Systems
E-Commerce Activities: Various Activities of E-Commerce; Various Modes of Operation Associated with E-Commerce; Elements and Resources Impacting E-Commerce and Changes; Types of E-Commerce Providers and Vendors; Opportunity Development for E-Commerce Stages; Development of E-Commerce Business Case; Components and Factors for the Development of the Business Case; Steps to Design and Develop an E-Commerce Website.
2. **Introductions to E-Marketing**
E-Marketing: Traditional Marketing; E-Marketing; Identifying Web Presence Goals - Achieving web presence goals, Uniqueness of the web, Meeting the needs of website visitors, Site Adhesion: Content, format and access; Maintaining a Website; Metrics Defining Internet Units of Measurement; Online Marketing; Advantages of Online Marketing.
E-Customer Relationship Management: Customer Relationship Management (CRM) - Marketing automation, Enterprise customer management; Customer Relationship Management Areas; CRM Processes. Architectural Components of a CRM Solution - Customer's information repository, Campaign management, Event triggers, business logic and rules repository, Forecasting and planning tools, Electronic Customer Relationship Management; Need, Architecture and Applications of Electronic CRM
Supply Chain Management: Supply Chain Management (SCM); Goals of SCM; Functions of SCM; Strategies of SCM; Electronic SCM and its benefits; Components of Electronic SCM; Electronic Logistics and its Implementation.
3. **Electronic Payment System**
Electronic Data Interchange (Introduction to EDI, EDI Architecture; Financial EDI, Overview of the technology involved in EDI
Introduction to EPS: Application of Online payment system, Introduction to EFT (Electronic Fund Transfer) Types of EFT (NEFT, RTGS), E-Payment Systems; Electronic Funds Transfer; Digital Token Based E-Payment Systems; Modern Payment Systems; Steps for Electronic Payment, Payment Security; Net Banking. Introduction to Digital Signature and Digital Certificates, Stages of SET Types of Payment System; Digital Cash, Electronic Cheque, Smart Card, Credit Debit Card.
4. **Introduction to M-Commerce**
Definition, Need and Scope, Advantages and disadvantages of M-commerce, M-Commerce and its applications, Types of M-Commerce, Products and Services of M-Commerce, Mobile payment application, Difference between E-commerce and M-Commerce.

Contents

1. Introduction to E-commerce Tools	07
2. Introductions to E-Marketing	63
3. Electronic Payment System	117
4. Introduction to M-Commerce	132
References	150

Principal
S.S.G.M. College
Kopergaon

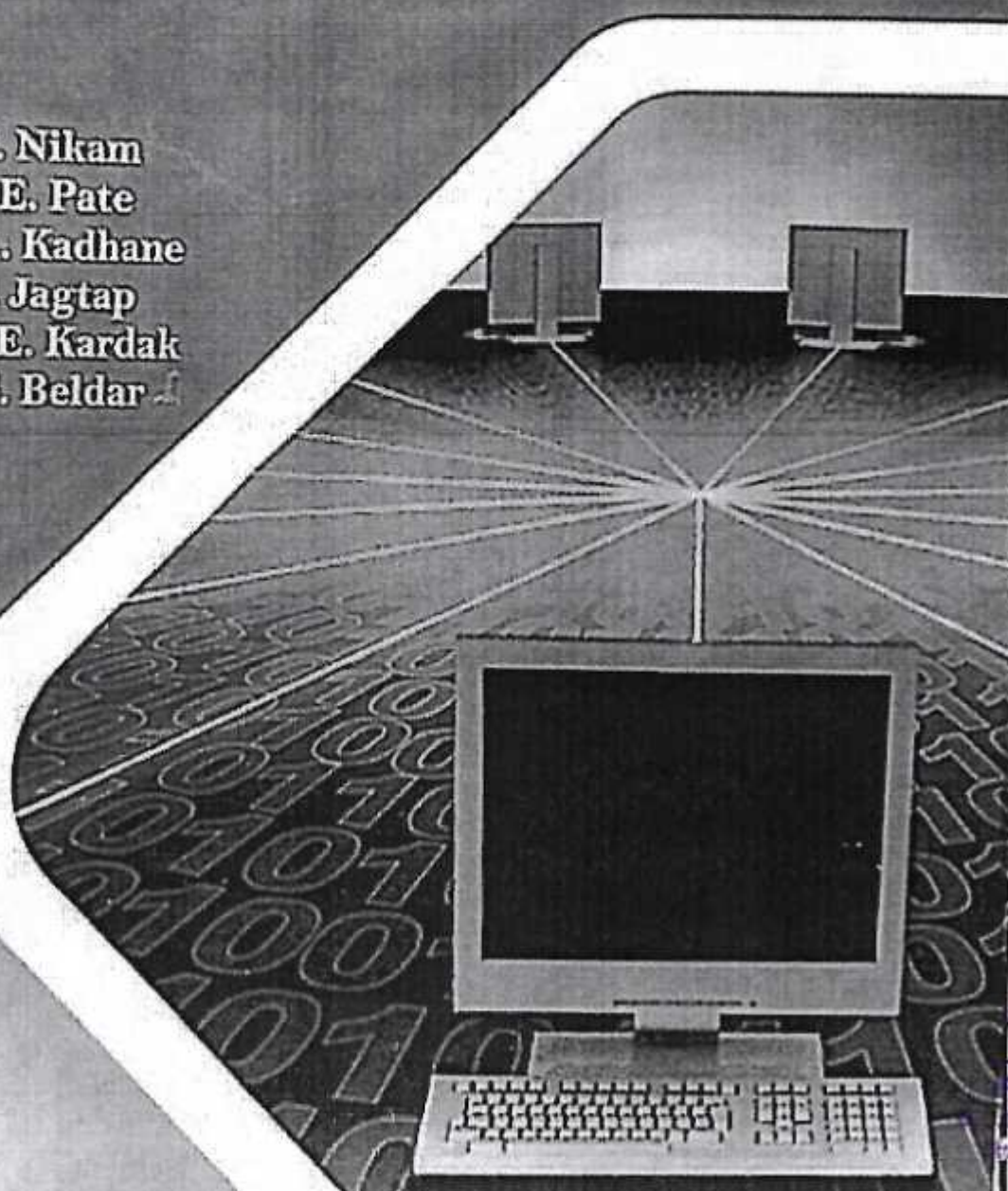
FY.B.Com • Sem - 1

CBCS PATTERN

Computer

Concepts and Applications - I

Dr. V. B. Nikam
Prof. S. E. Pate
Dr. R. A. Kadhane
Dr. B. S. Jagtap
Prof. S. E. Kardak
Dr. M. S. Beldar

Principal
G.M. College
Pargan

COMPUTER CONCEPTS AND APPLICATION - I

© Reserved

Publisher | Printer:

Rangrao A Patil (Prashant Publications)
3, Pratap Nagar, Dynaneshwar Mandir Road,
Near Nutan Maratha College, Jalgaon 425 001.

Phone | Web | Email:

0257-2235520, 2232800
www.prashantpublication.com
prashantpublication.jal@gmail.com

Edition | ISBN | Price

September, 2019
978-93-89492-17-0
₹ 185

Cover Design | Typesetting Prashant Publications

All rights reserved. No part of this publication shall be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying (xerox copy), recording or otherwise, without the prior permission of the Author and Publishers.

Principal
S.S.G.M. College
Kopergaon

COMPUTER CONCEPTS AND APPLICATION - I

Course Code – 114 (B)

1. **Introduction to Computer and Operating System**
  - Introduction to Computer - Definition, Block Diagram, Computer Hierarchy, (Classification), Characteristics of Computer • Computer System Hardware • Computer Memory • Input and Output Devices • Definition – Software • Software Types - System Software, Application Software • Definition of Operating System • Types of Operating Systems, Functions of Operating Systems.
2. **Office Automation Tools**
  - Definition of Information Technology (IT) Benefits of Information Technology (IT) Applications of Information Technology (IT) • Office automation tools • MS-Word: Introduction, Starting MS-Word, MS-Word Screen and its Components, Elementary Working with MS-Word • MS-Excel: Introduction, Starting MS-Excel, Basics of Spreadsheet, MS-Excel Screen and Its Components, Elementary Working with MS-Excel • MS-PowerPoint: Introduction, Starting MS-PowerPoint, Basics of PowerPoint, • MS-PowerPoint Screen and Its Components, Elementary Working with MS PowerPoint • Data Processing: Files and Records, File Organization (Sequential, Direct/Random, Index)
3. **Introduction To Computer Network**
  - Introduction • Importance of Networking • Computer Network (LAN, WAN, MAN) • Network Components (Hub, Switch, Bridge, Gateway, Router, Modem) Network Topology, Wireless Network • Internet and Internet application • Introduction, Internet evolution, Working of Internet, Use of Internet • Overview of the World Wide Web (Web Server and Client) • Introduction to the Search engine and Searching the Web, Downloading files, Introduction to Web Browsers, Working with E-mail (creation and use of the same) • Introduction to Internet Security • Security, Privacy, Ethical Issues & Cyber Law.
4. **Computer Application in Commerce**
  - Computer Applications in Business – Need and Scope • Computer Applications in various fields of Commerce • Personnel Administration, Accounting, Cost and Budgetary Management, Purchasing, Banking, Insurance, and Stock-broking, e-governance • E-Commerce • Defining E-Commerce, Main Activities of Electronic Commerce, Benefits of E-Commerce: Broad Goals of Electronic Commerce; Main Components of E-Commerce; Functions of Electronic Commerce – Communication Process Management, Service Management, Transaction Capabilities.

2019-20
23

Requirement to Redesign of Commerce Education for Employability and Entrepreneurship Development

63

Mr. Arjun B. Bhagwat

Assistant Professor,

Department of Commerce,

S. M. Joshi College, Hadapsar, Pune-28

Cell No. 9890112799, Mail ID- arjunbhagwat27@gmail.com

Abstract:

In this paper, researcher has discusses the commerce education in India along with the deficiencies in present system and Effective Suggestive Measures. At present, there is a urgent need in India to redesign the structure of commerce education and a need for expansion of the educational scale along with vocational education to create a more robust system which corresponds with the needs of the market. Based on this assumption, researcher analyzes the relationships between three aspects commerce education, entrepreneurship development and employment respectively. Then, the theoretical models of the relationship between commerce education, entrepreneurship development and employment are built up. Finally, researcher uses the secondary data for evaluating the status quo of the unemployment structure in India. Our research strongly indicates that the development of commerce education on the basis of practical and vocational is necessary in India. Additionally, governing bodies need not only depend on the creation of jobs as a solution to the employment crisis, but should promote the development of entrepreneurship among the youth of India. Entrepreneurship is indispensable for catering to the employment needs of such a large population.

- ❖ Purpose: The purpose of this paper is to emphasize the creation of job-oriented policies affecting the Indian education system.
- ❖ Design/methodology/approach: The focus lies on group discussions and observations.
- ❖ Findings: analytical, qualitative data.
- ❖ Research limitations: Our findings are primarily based on secondary data.
- ❖ Practical implications: The findings provide guidelines for educational policies, and are hence useful for upgrading the commerce education in India.
- ❖ Originality: We take a solution oriented approach through critical analysis.
- ❖ Keywords: Commerce Education, Employability, Entrepreneurship Development, Redesign, Current Status, Skills, Language, knowledge.

Introduction:

India is the third prime higher education system in the world after China and the United States of America. India's higher education landscape is made up of government-run, state-run, and private institutions. The majority of the working population in India is engaged in the agricultural sector. Research by the National Sample Survey Organization indicates that the creation of jobs in India over the past year was limited, particularly in the agricultural sector, and there was a vast removal from the labour force, especially by women. There is a shift in popularity of higher education among young people, yet the labour force participation rate has declined. The importance of the informal sector is growing, but trends in education are not responding to this development. Main issues which arise when discussing education in

Principal
S.M. Joshi College
Hadapsar

Gokhale Education Society's

College of Education, Sangamner

Akole Bypass Road, Sangamner, Dist. Ahmednagar

Affiliated to Savitribai Phule Pune University, Pune
NAAC Reaccredited 'B' & ISO 9001-2015 Certified College
Off. Ph. 02425-223244
www.gescoledusgm.org;bedsangamner@rediffmail.com

Two Day State Conference on

NEW NATIONAL EDUCATION POLICY 2019

PROCEEDINGS

Sponsored by BOD, SPPU Pune

25th & 26th February 2020

ISBN 978-93-5321-607-9

Organised by

G.E.Society's College of Education,
Sangamner

-Chief Editor -
Prin.Dr. Sandhya Khedekar

-Executive Editor -
Mr.S.B.Ghadge, Mr. A.S.Chawande

Principal
S.S.G.M.College
Hospangon

**Gokhale Education Society's
College of Education, Sangamner**

ISO 9001 : 2015 Certified and NAAC Reaccredited 'B' Grade
Website : www.gescoledusgm.org
E-mail : bedsangamner@rediffmail.com

PROCEEDINGS

*Two Days State Conference on
New National Education Policy 2019*

On

25th & 26th February 2020

**As a Part of Centenary Celebration of
Gokhale Education Society, Nashik
and Golden Jubilee Year Celebration of
GES College of Education, Sangamner**

Editorial Board

Conference Director & Chief Editor : Prin. Dr. Sandhya M. Khedekar

Executive Editor : Mr. S.B. Ghadge and Mr. A.S. Chawande

Members

Dr. S.U. Patil

Dr. B.S. Murade

Mr. A.D. Pithe

Smt. S.L. Pardeshi

Mr. S.Y. Desale

Dr. J.D. Kulkarni

Principal
S.S.G.H. College
Kopurgan

**Two Days State Conference on
New National Education Policy 2019**

On 25th& 26th February 2020

**As a Part of Centenary Celebrations of Gokhale Education Society,
Nashik
and Golden Jubilee Year Celebration of
GES College of Education, Sangamner**

1stEdition :February 2020

ISBN :978-93-5321-607-9

Copyright © by Chief Editor Dr. Sandhya M. Khedekar All rights reserved.

Disclaimer

The views and opinions expressed in this book are of the author. The publisher / editor claims no responsibility or liability for the same, in any manner

Organized and Published by

Gokhale Education Society's College of Education, Sangamner

Cover Page Design and Printed by

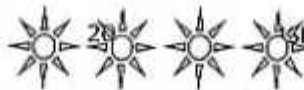
Dattakrupa Printers, Chikhali, Tal. Sangamner, Dist. Ahmednagar

---

Principal
S.S.G.M.College
Kopergaon

28	२०१९ मधील अभ्यासक्रमा मागील भूमिका समजून घेऊन राज्यस्तरावर पाठ्युस्तके तयार करताना १९८६ च्या धोरणातील त्रुटी समजून घेऊन उपाययोजना करणे.	प्राची रवींद्र साठे	130
29	राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०१९ - आव्हाने	डॉ. मोतीलाल सू. उभाळे	139
30	उच्च माध्यमिक शिक्षणामध्ये तंत्रज्ञानाचा वापर तसेच वर्गातील शिक्षण प्रक्रिया सुधारण्यासाठी तंत्रज्ञानाचा वापर	सोनाली प्रकाश औटी	144
31	राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०१९ च त्यापुढील आव्हाने	डॉ.कुलकर्णी ज्योती दीपक	152
32	राष्ट्रीय शिक्षा नीति 2019: उच्च शिक्षा मे गुणवत्ता को बढवा देने हेतु नयी राष्ट्रीय शिक्षा नीति 2019 एक महत्वपूर्ण कदम	श्री. कुणाल राजेन्द्र भावसार	154
33	New Education Policy (2019) and its Content) नयी शिक्षा नीति 2019 और (विषयवस्तु	Dr. O.P. Soni	157
34	राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2019 चे गुण व दोष	कु. अमोल गणपत शिंदे कु. प्रशांत तुकाराम भांड	160
35	नवे शैक्षणिक धोरण २०१९ - उपकारक घटक	डॉ. मुरादे बाळू सखाराम	167
36	नवीन शैक्षणिक धोरण २०१९ मधील शालेय शिक्षणातील शिक्षकाची भूमिका	श्रीसदानंद काशिनाथ डोंगरे .	173
37	नई शिक्षा नीति-2019	प्रा.गोरखनाथ पुंजाराम काथेपुरे	176
38	Opportunities and Challenges before New National Education Policy 2019	Salve Nitin Balasaheb	

ISBN 978-93-5321-607-9

Principal
S.S.G.M. College
Kopergaon

Opportunities and Challenges before New National Education Policy 2019

Prof. Salve Nitin Balasaheb

Asst. Professor, SND Arts Commerce
and Science College, Yeola
nitinsalve2403@gmail.com
Contact No. 7057761591

➤ Introduction

Teacher preparation is an activity that requires multidisciplinary perspectives and knowledge, the formation of dispositions and values, and the development of practice under the best mentors. Teachers must be grounded in Indian values, ethos, knowledge, and traditions, while also being well-versed in the latest advances in education and pedagogy. Heartbreakingly, the teacher education sector has been beleaguered with mediocrity as well as rampant corruption due to commercialization.

➤ Objective:-

1. To know the opportunities and challenges before new national policy 2019.
2. To Study teacher education is truly vital in creating the team of teachers that will shape the next generation.
3. To ensure that the teaching profession, like all high level service professions such as medicine and law - where people's lives are truly at stake and lie in the practitioner's hands - requires the very highest standards for education and training.

➤ Research Methodology: -

• Data Collection: -

It is a secondary data collection. This collection of data is generally taken from various sources like Internet, Text book, Reference books, Papers etc.

➤ Challenges in Higher Education in India

It is our 69th year of independence still our education system has not been developed fully. We are not able to list a single university in top 100 universities of

पद्मभूषण डॉ.कर्मवीर भाऊराव पाटील यांचे शैक्षणिक विचार
प्रा.झरेकर आर.एस.

उपप्राचार्य व इतिहास विभाग प्रमुख, एस.एस.जी.एम.कॉलेज, कोपरगांव.

प्रस्तावना :

बहुजन समाजात शिक्षणाचा प्रसार घडवून आणण्याच्या कामी विसाव्या शतकात ज्यांनी ऐतिहासिक स्वरूपाचे कर्तृत्व गाजविले होते, अशा समाजसुधारकाचे नाव घ्यायचे तर सर्वप्रथम कर्मवीर भाऊराव पाटील यांचेच नाव डोळ्यासमोर येते. कर्मवीरांच्या कार्याचे वेगळेपण असे की, त्यांनी आपले संपूर्ण आयुष्यच शिक्षणप्रसाराच्या कार्याला वाहून घेतले होते. त्यांनी शिक्षणाचा प्रसार तर केलाच, पण बहुजन समाजातील विद्यार्थ्यांची गरज लक्षात घेऊन स्वतःचे आगळेवेगळे शैक्षणिक तत्वज्ञानही तयार केले. त्या तत्वज्ञानात बहुजन समाजाचे व्यापक हितदेखील सामावलेले होते.¹

शैक्षणिक कार्य:

कर्मवीर भाऊराव पाटील यांनी महाराष्ट्रातील बहुजन समाजापर्यंत शिक्षण पोहचविण्याचे कार्य केले. त्यांनी आपले कार्यक्षेत्र शिक्षणापुरतेच मर्यादित ठेवले असले तरी शिक्षणाचा विचार त्यांनी व्यापक दृष्टिकोनातून केला. सामाजिक परिवर्तन हे त्यांच्या शैक्षणिक कार्याची मुख्य प्रेरणा होती. शिक्षणाच्या प्रसाराद्वारे आपण समाजात परिवर्तन घडवून आणू शकतो, असा त्यांना विश्वास वाटत होता. कर्मवीर भाऊराव पाटील यांनी महात्मा ज्योतीबा फुले, राजर्षी शाहू महाराज यांनी बहुजन समाजासाठी केलेले कार्य प्रत्यक्ष पाहिले होते.² म्हणून कर्मवीर भाऊराव पाटील यांच्यावर या दोन महान नेत्यांच्या विचार व कार्याचा प्रभाव होता.

शैक्षणिक कार्याचा प्रसार :

कर्मवीर भाऊराव पाटील यांनी इ.स.१९१० मध्ये दुधगांव येथे लोकांच्या मदतीने 'दुधगांव विद्या प्रसारक मंडळ' हे वसतीगृह सुरू केले.³ ही कर्मवीरांच्या कार्याची सुरुवात होती. या वसतीगृहात वेगवेगळ्या जाती-जमातीचे विद्यार्थी एकत्र राहत असत. या वसतीगृहाच्या धर्तीवर कर्मवीर भाऊराव पाटील यांनी पुढील काळात नेले व काले या ठिकाणी वसतीगृहे सुरू केली.

रयत शिक्षण संस्थेची स्थापना :

कर्मवीर भाऊराव पाटील हे सत्यशोधक समाजाचे कार्य करीत होते. १९१९ मध्ये सत्यशोधक समाजाची सातारा जिल्ह्यातील कराड तालुक्यातील काले येथे एक परिषद आयोजित करण्यात आली होती. या परिषदेला कर्मवीर भाऊराव पाटील उपस्थित होते. या परिषदेमध्ये बहुजन समाजाच्या मागासलेपणाचे एक प्रमुख कारण शिक्षणाचा अभाव हे आहे. तेव्हा जिल्ह्याच्या ग्रामीण भागात शिक्षणाचा प्रसार करण्यासाठी सत्यशोधक समाजाच्या कार्यकर्त्यांनी एक शिक्षण संस्था स्थापन करावी, ही सूचना मांडण्यात आली. त्यानुसार या कार्याची जबाबदारी सर्वांनी भाऊराव पाटील यांच्यावर सोपवली. तेव्हा भाऊराव पाटील यांनी दिनांक ४ ऑक्टोबर १९१९ रोजी रयत शिक्षण संस्थेच्या स्थापनेची काले येथे घोषणा केली.

पद्मभूषण डॉ.कर्मवीर भाऊराव पाटील यांच्या शैक्षणिक कार्यात लक्ष्मीबाई पाटील यांचा सहभाग
प्रा.झरेकर रमेश सोनु,
उपप्राचार्य व इतिहास विभागप्रमुख, एस.एस.जी.एम.कॉलेज, कोपरगांव

66

प्रस्तावना:

भारतातील समाजरचनेत स्त्रियांना महत्त्वाचे स्थान आहे. प्राचीन मध्ययुगीन काळामध्ये मेत्रयो, गाणी, अरूथंती, मुक्ताबाई, शाशीची राणी लक्ष्मीबाई, अहिल्याबाई होळकर, जिजामाता यासारख्या अनेक स्त्रियांनी उदात्त ध्येय साध्य करण्यासाठी परिश्रम केले. ते आपल्या ध्येयापासून विचलीत न होता शेवटपर्यंत आपले ध्येय साध्य करण्यासाठी प्रयत्न करित होत्या. आजच्या काळात पुरुषांच्या कर्तबगारी पाठीमागे एका स्त्रीचा हात असतो असे म्हणतात. यामध्ये महात्मा फुलेंच्या पाठीमागे सावित्रीबाई फुले तर डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या पाठीमागे रमाबाई व कर्मवीर भाऊराव पाटील यांच्या पाठीमागे लक्ष्मीबाई यांचा हात होता. आधुनिक काळात पराक्रम करणाऱ्या व कर्तबगारी दाखवणाऱ्या अनेक पुरुषांच्या बरोबरीने स्त्रियांनी आपापल्या परिने सहभाग घेतलेला आहे. पद्मभूषण डॉ.कर्मवीर भाऊराव पाटील यांनी बहुजन समाजाच्या उध्वारासाठी रयत शिक्षण संस्थेची स्थापना केली. या रयत शिक्षण संस्थेच्या कार्यामध्ये लक्ष्मीबाई पाटील यांनी महत्त्वाचे योगदान दिले आहे. या त्यांच्या कार्यावर प्रकाश टाकण्याचा प्रयत्न केलेला आहे.

लक्ष्मीबाई पाटील यांचा अल्पसा परिचय :

सौ.लक्ष्मीबाई पाटील या कर्मवीर भाऊराव पाटीलांच्या पत्नी होत्या. त्यांचा जन्म ७ जून १८९४ मध्ये कोल्हापूर जिल्ह्यातील हातकणंगले तालुक्यातील कुंभोज येथे झाला. त्यांच्या वडिलांचे नाव आण्णासाहेब पाटील असे होते. भाऊराव पाटील यांचा विवाह आण्णासाहेब पाटील यांच्या मुलीशी झाला. मुलीचे नाव आदाक्का असे होते. आण्णासाहेब पाटील यांचा व्यवसाय शेती हा होता. त्यामुळे त्यांची आर्थिक स्थिती चांगली होती. त्यामुळे आण्णासाहेबांनी आपल्या मुलीच्या लग्नात म्हणजेच सौ.लक्ष्मीबाई यांना १२० ताळे सोन्याचे दागिने केले होते. आदाक्कांचे शिक्षण झालेले नव्हते. परंतु स्वयंपाक, झाडलोट, धुणीभांडी, दळण, कांडण इ.घरची कामे करण्यात आदाक्का पटाईत होत्या. आदर्श माता, आदर्श गृहिणी, मर्यादित वागणे, बोलणे, चालणे, विनयता, नम्रता, सहनशीलता इ.गुण त्यांच्या अंगी होते. जैन समाजामध्ये सोवळे ओवळे जातिभेद पाळला जात असे. त्यामुळे आदाक्का (लक्ष्मीबाई) यांच्यावर हे संस्कार झाले होते. परंतु कर्मवीरांच्या शैक्षणिक कार्यामध्ये लक्ष्मीबाईंनी स्वतःला झोकून दिलेले असल्यामुळे त्यांच्या जीवनामध्ये महत्त्वाचा बदल घडून आला. लक्ष्मीबाईंनी मानवतेच्या दृष्टीकोनातून व त्यागी जीवनाचा स्वीकार करून भाऊरावांना शेवटपर्यंत साथ दिली. पुढे ३० मार्च १९३० रोजी लक्ष्मीबाईंचे निधन झाले. लक्ष्मीबाईंनी कर्मवीरांना शेवटपर्यंत जी साथ दिली त्यामुळे लक्ष्मीबाईंचे कार्य हे कर्मवीरांइतकेच अत्यंत महानीय आहे.

लक्ष्मीबाईंचा शैक्षणिक कार्यातील सहभाग :

कर्मवीर भाऊराव पाटीलांनी बहुजन समाजाला शिक्षणाची दारे खुली करून दिली. त्यामुळे बहुजन समाजामध्ये सामाजिक परिवर्तन घडून आले. बहुजन समाजाला आपले हक्क, अधिकार यांची जाणीव झाली. या कर्मवीरांच्या शैक्षणिक कार्यामध्ये कर्मवीरांच्या बरोबरीने लक्ष्मीबाईंनी शैक्षणिक क्षेत्रात कार्य केले.

लक्ष्मीबाईंच्या विचारामधील बदल :

सौ.लक्ष्मीबाई लहानपणापासूनच सोवळे ओवळे पाळणारे असल्यामुळे किंवा स्पृश्य अस्पृश्य यामध्ये वाढलेले असल्यामुळे सौ.लक्ष्मीबाईंना कर्मवीरांच्या पुरोगामी विचार व कार्याशी जुळवून घेणे फार कठीण गेले. सुरुवातीला त्यांनी कर्मवीर आण्णांच्या जातिविरहीत एकत्र जीवनाच्या प्रयोगाला विरोध केला. इ.स.१९२७ मध्ये कर्मवीर भाऊराव पाटील सातारा येथील धनिनीच्या वागेमध्ये वास्तव्य करण्यासाठी जाईपर्यंत लक्ष्मीबाईंच्या मनात जातिभेद होता. परंतु कर्मवीरांनी अस्पृश्यांची मुले आपल्या घरात घेऊन त्यांच्या शिक्षणाची व्यवस्था केली. त्यामुळे लक्ष्मीबाईंच्या जीवनामध्ये बदल घडून आला.

इ.स.१९२७ मध्ये महात्मा गांधी यांच्या हस्ते सातारा येथे वसतीगृहाचे 'श्री छत्रपती शाहू बोर्डिंग हाऊस' असे नाव बदलण्यात आले. यावेळी कर्मवीर भाऊराव पाटील व लक्ष्मीबाई मुलांसह वसतीगृहात एकत्रित राहत होते. या बोर्डिंगमध्ये

विश्वनाथ काशिनाथ राजवाडे यांचे इतिहास लेखनशास्त्रातील योगदान

प्रा. रमेश सोनू अरेकर

उपप्राचार्य व इतिहास विभागाध्यक्ष,

एस.एस.जी.एम. कॉलेज, कोपरगाव

rszarekar@gmail.com

Mobile No. 9423749138

67

प्रस्तावना:

विश्वनाथ काशिनाथ राजवाडे हे महाराष्ट्राच्या इतिहासकारांचे अश्वर्यु होते. त्यांचे व्यक्तिमत्त्व बहुरंगी होते. इतिहासखेरीज समाजशास्त्र, पुराणलिपीशास्त्र, भाषाशास्त्र, व्याकरण, कोशरचना, साहित्य, कोरीव लेख, भूगोल इत्यादी विविध क्षेत्रातील त्यांची कामगिरी लक्षणीय आहे. रायगड जिल्ह्यातील वरसई या खेडेगावात एका चित्पावन कुटुंबात २४ जुलै १८६३ रोजी त्यांचा जन्म झाला होता. वास्तविक पाहता त्यांचे मूळ आडनाव जोशी होते. परंतु शिवाजी महाराजांच्या राजवाड्याशी त्या घराण्याचे दीर्घकाळ संबंध निगडित असल्यामुळे लोक त्यांना 'राजवाडे' या उपनावाने ओळखू लागले. अर्थात आपल्या नावाची ही उपपत्ती राजवाडे यांना मान्य नव्हती. त्यांच्या मते त्यांचे गोत्र 'राजवटा', 'राजवाडे' हा त्यांचा अपभ्रंश आहे. कालांतराने राजवाडे कुटुंबाने पुण्याकडे स्थलांतर केले. तेथे त्यांच्या वडिलांनी वकिलीचा व्यवसाय सुरू केला. परंतु त्यांच्या अकाली निधनामुळे, राजवाडे यांचे पुढील शिक्षण त्यांच्या चुलत्याने केले.

राजवाडे यांचे शिक्षण:

वि.का.राजवाडे यांनी सन १८८४ मध्ये पुणे येथील डेक्कन महाविद्यालयात प्रवेश घेतला. महाविद्यालयात शिक्षण घेत असतांना त्यांनी अर्थशास्त्र, नीतिशास्त्र, राज्यशास्त्र, तत्त्वज्ञान, मानवशास्त्र, धर्मशास्त्र इ.चा अभ्यास केला. सन १८९१ मध्ये त्यांनी बी.ए.ची पदवी संपादन केली. त्यानंतर त्यांनी शिक्षकाची नोकरी स्वीकारली. नंतर त्यांनी आपली नोकरी सोडून देऊन संशोधन कार्यासाठी आपले संपूर्ण आयुष्य खर्च केले.

संशोधन कार्यास प्रारंभ :

राजवाडे यांच्यावर तरुणपणी, निबंधमालाकार विष्णुशास्त्री चिपळूणकर, काव्येतिहास संग्रहाचे संपादक ना.साने आणि परशुरामपंत गोडबोले यांच्या 'नवनीत' या जुन्या मराठी काव्याच्या संपादित ग्रंथाचा विलक्षण प्रभाव पडला होता, आणि त्यातूनच देशप्रेम, साहित्य आणि संस्कृती, विशेषतः मराठी भाषेविषयीचा जागृत अभिमान त्यांच्या मनात निर्माण झाला. तेथुन पुढे त्यांनी इंग्रजी भाषेतील ज्ञान मराठी भाषेत आणण्यासाठी भाषांतर करण्याची योजना अंमलात आणली.

आशिया खंडातील विचारवंतांचे मानसशास्त्र, नीतिशास्त्र, अर्थशास्त्र, राज्यशास्त्र, तत्त्वज्ञान, इतिहास, कायदा इत्यादी विषयांवरील जुन्याव्या विचारवंतांचे ग्रंथ भाषांतरासाठी निवडले. प्लेटोच्या 'रिपब्लिक' ग्रंथाचे भाषांतर सर्वप्रथम त्यांनी १८९४ साली केले. आर्थिक झळ सोसून त्यांनी भाषांतर मासिक ३७ महिने मोठ्या जिकिरीने चालविले आणि त्यातून प्लेटो, बर्क, थॉमस पेन, प्लुटार्क, जॉन स्टुअर्ट मिल, बेकन, अबुल फझल, फेरिस्ता इत्यादींचे एकूण १५ ग्रंथ आणि अॅरिस्टॉटल गिबन इत्यादींच्या ८ ग्रंथांचे अपूर्ण भाषांतर प्रसिध्द केले.^१

महाविद्यालयीन अभ्यासक्रमातील 'इतिहास' हा विषय त्यांच्या विशेष आवडीचा होता. ब्रिटिशांनी लिहिलेले भारताच्या इतिहासावरील बरेचसे ग्रंथ त्यांनी वाचले होते आणि त्यांचे असे निर्णायक मत झाले होते की, इतर युरोपीय इतिहासकारांच्या तुलनेत भारताच्या इतिहासलेखनास ब्रिटिश लेखक मुळीच पात्र नव्हते. ग्रॅट डफच्या मराठ्यांच्या इतिहासाच्या वाचनाने ब्रिटिश इतिहासकारांच्या भारताविषयीच्या अज्ञानाबद्दल त्यांची खात्रीच पटली होती. ग्रॅट डफने

Principal
S.G.M. College
Kopergaon

भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीतील महात्मा गांधीजींचे योगदान
प्रा.झरेकर आर.एस.

उपप्राचार्य व इतिहास विभाग प्रमुख,
एस.एस.जी.एम.कॉलेज, कोपरगाव.

69

१. महत्वाचे शब्द :- सत्य, अहिंसा, असहकार, सविनय, कायदेभंग, सायमन कमिशन, गोलमेल परिषद, जातीय निवाडा, पुणे करार.

२. शोध निबंधाचा उद्देश :-

१. महात्मा गांधींच्या सत्याग्रहातील कार्यांचा आढावा घेणे
२. महात्मा गांधींच्या तत्वज्ञानाचा अभ्यास करणे.
३. इंग्रजांच्या विरोधात महात्मा गांधींनी केलेल्या स्वातंत्र्य चळवळींचा मागोवा घेणे.

३. संशोधन पध्दती:-

प्रस्तुत शोध निबंधासाठी ऐतिहासिक संशोधन पध्दतीचा उपयोग करण्यात आला आहे. यामध्ये महात्मा गांधींच्या जीवनामध्ये व कार्यावरील विविध ग्रंथ व संदर्भ ग्रंथांचा वापर करण्यात आला आहे.

४. प्रस्तावना:-

महात्मा गांधी हे भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीतील प्रमुख नेते होते. त्यांनी अहिंसात्मक असहकार चळवळीच्या माध्यमातून भारताला स्वातंत्र्य मिळवून दिले. महात्मा गांधी यांनी सत्य, अहिंसा, सत्याग्रह, निशस्त्र प्रतिकार, उपोषण, हरताळ इ. मार्गांचा अवलंब केला. भारतीय स्वातंत्र्य आंदोलनाचे नेतृत्व महात्मा गांधींनी स्विकारल्यानंतर गरीबी निर्मूलन, आर्थिक स्वावलंबन, स्त्रियांचे समान हक्क, सर्व-धर्म-समभाव, अस्पृश्यता निवारण व स्वराज्य भारताला मिळवून देण्यासाठी चळवळ सुरू केली. द.आफ्रिकेतील सत्याग्रह, चंपारण्यामधील सत्याग्रह, खेडा सत्याग्रह, असहकार चळवळ, सविनय कायदेभंग चळवळ, छोडो भारत आंदोलन यातून १५ ऑगस्ट १९४७ रोजी महात्मा गांधींनी भारताला स्वातंत्र्य मिळवून दिले. या महात्मा गांधींच्या कार्यांचा आढावा पुढीलप्रमाणे घेता येईल.

५. महात्मा गांधींचा प्रारंभीचा काळ:-

महात्मा गांधी यांचा जन्म गुजरात राज्यातील काठेवाड प्रांतातील पोरबंदर येथे २ ऑक्टोबर १८६९ रोजी झाला. त्यांच्या वडिलांचे नाव करमचंद व आईचे नाव पुतळीबाई असे होते. करमचंद गांधी काठेवाड प्रांतातील पोरबंदर येथे दिवाण म्हणून काम करत होते. करमचंद हिंदू मोक्ष समाजातील तर पुतळीबाई वैष्णव समाजातील होत्या. घरातील धार्मिक वातावरणाचा प्रभाव त्यांच्यावर बालपणापासून पडलेला होता. सत्य, अहिंसा, शाकाहार, सहिष्णुता, इतरांबाबत दया, करुणा इ. तत्वांचा महात्मा गांधींवर प्रभाव पडलेला होता. श्रावणवाळ व राजा हरिचंद्र यांच्या कथांचा महात्मा गांधींच्या बालमनावर परिणाम झाला. त्याप्रमाणे ते वागू लागले. वयाच्या १३ व्या वर्षी त्यांचा कस्तुरबा माखनजी यांच्याबरोबर विवाह झाला.

६. महात्मा गांधीजींचे शिक्षण:-

महात्मा गांधींचे प्राथमिक शिक्षण पोरबंदर तर माध्यमिक शिक्षण राजकोट येथे झाले. इ.स. १९८८ मध्ये वकिलीचे शिक्षण घेणेसाठी इंग्लंडमध्ये लंडनला युनिव्हर्सिटी कॉलेज येथे गेले.

अमेरिका व रशियातील शीतयुद्ध

प्रा.झरेकर रमेश सोनू,

उपप्राचार्य, एस.एस.जी.एम.कॉलेज, कोपरगांव, जि.अहमदनगर.

70

प्रस्तावना :-

१९३९ ते १९४५ या काळात दुसरे जागतिक महायुद्ध घडून आले. या दुसऱ्या जागतिक महायुद्धानंतर रशिया व अमेरिका या दोन महासत्ता जगात निर्माण झाल्या. या दोन महासत्तांनी दुसऱ्या महायुद्धानंतर स्वतंत्र झालेल्या राष्ट्रांना आपापल्या गटांमध्ये ओढण्याचा प्रयत्न केला. तसेच अनेक लष्करी संघटना त्यांनी स्थापन केल्या. यातूनच अमेरिका व रशिया या दोन देशांमध्ये वर्चस्व निर्माण करण्यावरून तणावाची परिस्थिती निर्माण झाली. म्हणजेच प्रत्यक्ष युद्ध घडून येण्यापूर्वीची जी परिस्थिती आहे तिला शीतयुद्ध असे म्हटले जाते किंवा प्रत्यक्ष युद्धापूर्वीची तणावाची परिस्थिती कायम निर्माण झालेली असते.

कारण जागतिक राजकारणात आपले वर्चस्व प्राप्त करण्यासाठी किंवा जगाचे नेतृत्व करणे या शीतयुद्धापाठीमागे महत्वाचे उद्दिष्ट मानले जाते. या शीतयुद्धामध्ये दोन गटांमध्ये सुप्त संघर्ष चालू असतो.

१. शीतयुद्धाचे तंत्र :-

या शीतयुद्धाचे प्रमुख साधन म्हणजे लष्करी साहित्य, दारूगोळा, लष्कर इ.होय. शीतयुद्धाचा प्रसार दुसऱ्या महायुद्धानंतर मोठ्या प्रमाणात घडून आला. या शीतयुद्धामध्ये जगाचे नेतृत्व करण्यासाठी आर्थिक, लष्करी इ.क्षेत्रात मोठ्या प्रमाणात उत्पादन करून दुसऱ्या राष्ट्रांला तिरस्काराची वागणूक दिली जाते. म्हणजेच आपल्या राष्ट्रातील आदर्शाबाबत निष्ठा टिकवून ठेवली जाते व मित्र राष्ट्रांची सहानुभूती कायम ठेवली जाते. या शीतयुद्धामध्ये वर्तमान पत्रे, रेडिओ, टेलिव्हिजन, मासिके इ.प्रसार माध्यमांच्या सहाय्यातून शत्रू राष्ट्र कसे अत्याचार करणारे आहे, याचा प्रसार केला जातो. शीतयुद्धाचे दुसरे महत्वाचे साधन म्हणजे आपल्या शक्तीचे प्रदर्शन केले जाते. तसेच आपल्या राष्ट्राची तांत्रिक, आर्थिक, लष्करी इ.मधून शत्रूपाक्ष कसा दुर्बल आहे, हे दाखविण्याचा सतत प्रयत्न केला जातो. या शीतयुद्धाचे तिसरे महत्वाचे तंत्र म्हणजे जगातील दुर्बल, अप्रगत राष्ट्रांना आर्थिक मदत मोठ्या प्रमाणात करून त्या राष्ट्रांना आपल्या गटात ओढण्याचा प्रयत्न केला जातो. तसेच शीतयुद्धाचे इतर काही तंत्र म्हणजे हेरिगिरी करणे याचाही उपयोग केला जातो. यातून एकमेकांविषयी माहिती अवगत करण्याचा प्रयत्न केला जातो. शेवटी या शीतयुद्धाचे पाचवे तंत्र म्हणजे शीतयुद्धाच्या काळात कुटीर राजनीतिचा उपयोग केला जातो. वेगवेगळ्या प्रकारच्या युक्त्या, डावपेच व कुटीर राजनीति स्वीकारून विरोधी राष्ट्राला दुर्बल करणे, हा या पाठीमागे हेतू असतो. या शीतयुद्धाच्या काळात शक्ती व बुद्धीचा वापर करून समन्वय साधला जातो.

२. शीतयुद्धाची कारणे :-

१. दोन महासत्तांमधील विभिन्न विचारसरणी :-

दुसरे जागतिक महायुद्धानंतर अमेरिका व रशिया या दोन महासत्तांचा जगामध्ये उदय घडून आला. लोकशाही राष्ट्रांचे नेतृत्व अमेरिकेकडे आले तर या उलट रशियाकडे साम्यवादी राष्ट्रांचे नेतृत्व आले. यातूनच आपापल्या विचारसरणीचा जगात प्रसार करण्यासाठी या दोन गटांमध्ये शीतयुद्ध घडून आले.

20. Woman Targeted During Communal Riots with Special Reference to Azadi & Lajja

Dr. Varpe Sandip Dadabhau
Asst. Professor, SSGM College, Kopargaon
(SPPU, Pune) Tal- Kopargaon, Ahmednagar (MS)

Introduction

The overwhelming memory and perception of partition is the determined violence that accompanied the 'great divide'. The violence directed against women took an additional form, most of them located in sexuality. It included the molestation and rape done by the members of one community to women of other, disfiguring of women, parading of naked women and other atrocities on women during partition, women had to bear twin strikes of expatriate and violence. The dislocation for women was even more painful than it was for men. The abducted women were separate from their families. Thus, their links with their parental homes and families were broken; and physical and emotional support that women get from their parental home even after they enter their marital status was also broken. Women were thus dislocated at two levels from the home and from the family.

Status of woman in Indian Society

Our ancient holy literature, such as Rigveda shows evidence that, women are fully the equals of men as regards to access to and capacity for the highest knowledge, even the knowledge of the absolute Brahma. The Gruhastha ashram. The Upanishad also emphasizes that, the men and women were equal participants of knowledge. It is well known fact that woman symbolically recognized as mother land and her virginity pride for family and in religion.

Communal Riot

Indian myth and history deal with violence in the form of wars like Mahabharata and Kalinga. So it is our moral responsibility to define term violence. "Violence is defined as an act of force or emotional and mental pressure through which one individual oblige to attack with the help of weapon to injure physically another person." There is a proverb '*might is right*.' Like that violence is practiced all over the world to dominate the weak, the poor, the inferior, and the powerless.... It is an inseparable feature of Indian society. There are two main forms of violence. First is domestic violence and the second is communal violence also known as communal riot.

Communal Riot's reflected in Literature

Principal
S.S.G.M. College
Kopargaon

Vijay Tendulkar's Plays : Storehouse of Innovative Ideas for Youths

Dr. Sandip Dadabhau Varpe
Assistant Professor

Department of English

Rayat Shikshan Sanstha's, SSGM College, Kopergaon (SPPU, Pune)

Tal- Kopergaon, Ahmednagar (MS)

E- mail : sandipvarpe13@gmail.com

72

Introduction:

Vijay Tendulkar is well known revolutionary Marathi dramatist. Tendulkar's famous play 'kanyadan' includes following dialogues in which he give preference to talent and innovative ideas of youth whether that young man belongs to Dalit family suggested as follow "A young woman from a politically active family that regards itself as progressive and liberal decides to marry a socially inferior, but talented man. Tendulkar explores the texture of modernity and social change in India through the forces his marriage unleashes." Tendulkar's above statements gives preference to art and talent which gives chance for youth for settle in their own occupation, his plays includes various professions through his play's he share his innovative ideas related each occupation with his young audience.

Occupation:

Human being prefer to live in groups which is origin of family . They further develop their own communities according their professions or occupations . occupation is humans art of living and his innovative ideas make him ideal artist who eager to brought his own talent in front of the world through said his creation in the form of things , object or book , his art become famous which helpful for get money that fulfill his families basic needs . Marathi culture depicts peaceful lives of joint families of the twelve Balutedar which develop their village that is secret behind India popular as 'Sone ki Chidiya' in ancient India.

Ghashiram Kotwal:

Tendulkar's popular play Ghashiram Kotwal is story of the Brahmin who shift from his hometown Kannauj to Poona for achieve his goal. Pane Brahmins once trap him in false case of theft that heart him at that time he decides to took revenge of whole city .

"Ghashiram: (takes off his sash, throws it on the ground). "But I'll comes back. I'll come back to Poona. I'll show my strength. It will cost you! Your good days are gone! I am a useless animal. There is no one to stop me now, to mock me, to make me bend, to cheat me. Now I am a devil." "You've made me an animal; I'll be a devil inside. I'll come back like a bear and I'll stay as a devil. I'll make pigs of all of you. I'll make this Poona a kingdom of pigs. Then I'll be Ghashiram again, the son of Savaldas once more."

He become ambitious so took advantage of his daughter's beauty for attract Nana Phadnavis who spent his luxurious life in bhajans, tamashas, visit temples and gambling, they frequently need beautiful or pious wives and dancing girls for fulfill sexual desire. Ghashiram deceive Nana Phadnavis with the help of his young daughter Lalita Gauri whose beauty attract Phadnavis suddenly shrewd Ghashiram keep proposal in front of Nana if he make him Kotwal of Poona city then he give his daughter. Ghasirama's demand fulfilled thus poor Brahmin appointed as the kotwal who took charge of the law and order of Pane He bribes his own daughter for took

Principal
S.S.G.M. College
Kopergaon

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

RESEARCH JOURNEY

INTERNATIONAL E-RESEARCH JOURNAL

2019-20

73

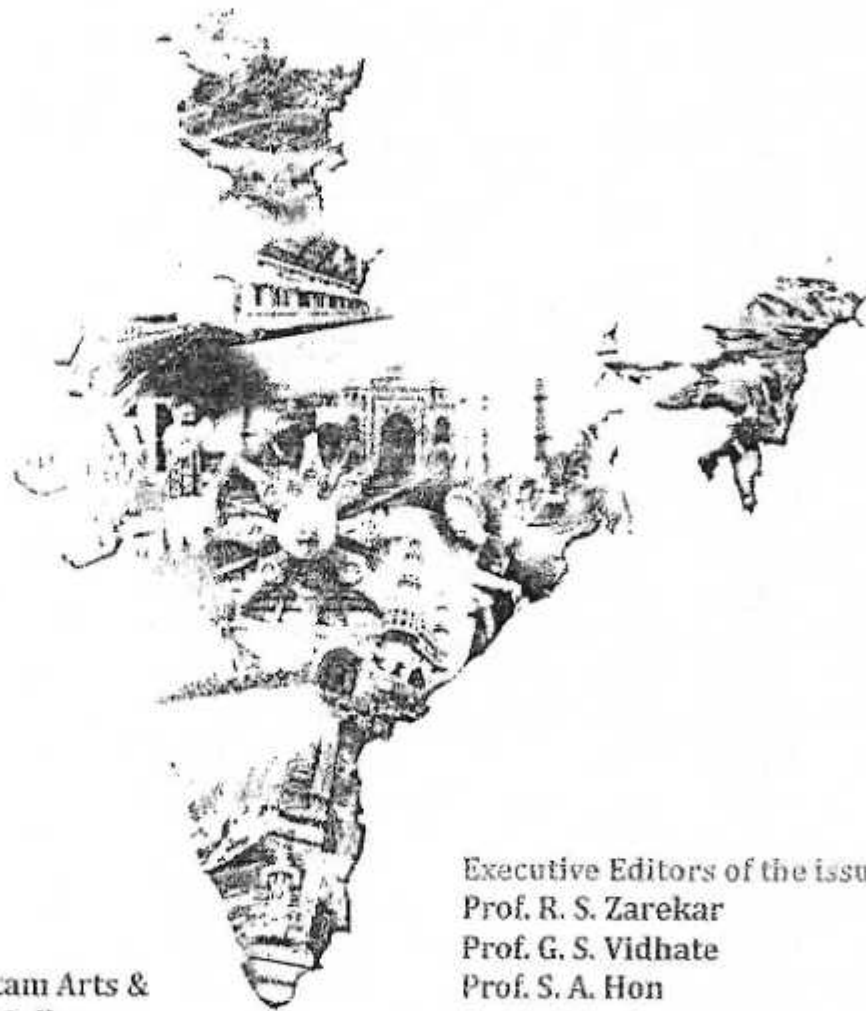
PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

February - 2019

Special Issue - 115 (A)

India : Yesterday, Today & Tomorrow

भारत : काल, आज आणि उद्या

Guest Editor :

Dr. A. B. Nikumbh

I/C Principal,

S.S.G.M. Science, Gautam Arts &

Sanjivani Commerce College,

Kopargaon, Tal. Kopargaon, Dist. Ahmednagar

Executive Editors of the issue :

Prof. R. S. Zarekar

Prof. G. S. Vidhate

Prof. S. A. Hon

Dr. M. E. Auti

Chief Editor :

Dr. Dhanraj Dhangar (Yeola)

This journal is indexed in :

- UGC Approved Journal
- Scientific Journal Impact Factor (S/JIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)
- Indian Citation Index (ICI)
- Dictionary of Research Journal Index (DRJI)

Principal
S.S.G.M. College
Kopargaon

SWATIDHAN PUBLICATIONS

Impact Factor - 6.261

ISSN - 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S
RESEARCH JOURNEY
International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL
February -2019 Special Issue - 115 (A)

India : Yesterday, Today & Tomorrow
भारत : काल, आज आणि उद्या

Guest Editor:

Dr. A. B. Nikumbh,
I/C Principal,
S.S.G.M. Science, Gautam arts & Sanjivani Commerce College,
Kopargaon, Tal. Kopargaon, Dist. Ahmednagar

Executive Editor of the issue:

Prof. R. S. Zarekar
Prof. G. S. Vidhate
Prof. S. A. Hon
Dr. M. E. Auti

Chief Editor:

Dr. Dhanraj Dhnagar (Yeola)

SWATIDHAN INTERNATIONAL PUBLICATIONS
For Details Visit To : www.researchjourney.net

Principal
S.S.G.M. College
Kopargaon

© All rights reserved with the authors & publisher

Price : Rs. 800/-

INDEX

No.	Title of the Paper	Author's Name	Page No.
1	Tilak's Kesari : Past, Present and Future Perspectives	Dr. Nalini Waghmare	05
2	Higher Education in India in the Era of Globalization : Challenges and Opportunities	Dr. Ahmad Shamshad	10
3	Indian Economy - Achievements and Failures	Dr. G. D. Kharat	21
4	Region wise Disparity of Micro, Small and Medium Enterprises in Maharashtra	Mr. Uddhav Ghodake & Mr. Mari G.	27
5	Recent Trends in India's Balance of Payments	Dr. Yogita Kopate	32
6	Media and Development of India	Prof. Nirmal Ekanath Sitaram	35
7	Opportunities and Challenges of Skill Development in India	Dr. Vinod Bairagi	39
8	Analyzing The Demonetization Impact in India	Dr. Yogita Bhilore	42
9	Impact of Liberalization on Life Insurance Sector	Mrs. Priyanka Patil & Mr. Nileshkumar Gurav	45
10	Globalization and Its Impact on Indian Industrial Sector	Dr. S. R. Jawale	50
11	Feminism in Indian English Poetry	Mr. Jitendra Patil	54
12	Past, Present and Future of Public Debt of India	Prof. Maharudra Khose & Dr. Shivaji Ambhore	59
13	An Appraisal of Work Participation in Agricultural and Non-Agricultural Sector in Ahmednagar District of Maharashtra	Dr. Sachin Pawar	62
14	Social Status of Women and Their Importance in Tribal Communities of Konkan Region	Dr. Dilip Telang & Dr. Namdev Dhale	69
15	Challenges before India in 21st Century	Mr. Vijay Patole	72
16	Challenges before Indian Democracy in 21st Century	Shri. Shivaji Dhokane.	77
17	Reinterpretation of Political and Economic Life of Central India under Minor Dynasties in 6th- 7th A.D.	Dr. Amitabh Kumar	81
18	Origin of Social Violence in Indian Society	Dr. S. D. Varpe, Prof. P.B. Sawant	85
19	Time: A Great Transformer of Theme in Indian Writing in English	Mrs. Shruti Tiwari	88
20	Hurdles in The Growth of Indian Economy	Dr. Swati Sharma	91
21	Importance of Vedic Mathematics in Today's Education System	Prof. Bhakti Tambe	94
22	Feminist Rebellion in Tarabai Shinde's Excellent Essay, 'A Comparison Between Women and Men'	Prof. Hemant Pawar	99
23	भारत : कल, आज और कल	डॉ. संतोष कुमार चतुर्वर्दी	101
24	वैश्विकरण, निजीकरण एवं उदारीकरण का भारतीय अर्थव्यवस्था पर प्रभाव	डॉ. अर्चना मोडक	108
25	छत्तीसगढ़ में नगरीकरण की प्रवृत्ति	डॉ. पुष्पा श्रीवास	111
26	अष्टछाप के कृष्ण कवि नंददास	डॉ. योगेश दाणे	114
27	इंदिरा आवास योजनांच्या माहितीचा अभ्यास	दत्तात्रय धत्रे	119
28	कृषी विकास अहमदनगर जिल्ह्यातील शेतीक्षेत्रावर झालेल्या परिणामांचा चिकित्सक अभ्यास ज्योती गायकवाड व डॉ. राजेंद्र भोसले		122
29	आदिवासी समाजाच्या समस्या	रविंद्र मोरे	128

Principal
S.S.C.M. College
Kopergaon

30	भारतातील शिक्षण काल, आज आणि उद्या	श्री. प्रवीण साळुंके व डॉ. चांगदेव बंडगर	131
31	भारतातील विडी कामगार चळवळीचा उदय	कु. सोनाली माळवडे, कु. वृषाली वहाडणे, श्री. विजय पगारे	136
32	विकसनशील भारतातील सामाजिक माध्यमे आणि सद्यस्थिती	सागर बोटकर	140
33	भारताच्या विकास प्रक्रियेत प्रसारमध्यमाचे योगदान	प्रा.महेश कुलकर्णी	144
34	दादाभाई नौरोजी : भारतीय अर्थशास्त्रातील विचारांचा उगम	डॉ. योगिता भिलोरे व शिवाजीराव होन	147
35	संत गाडगेबाबाचे धर्म व शिक्षणविषयक तत्वज्ञान : एक चिकित्सा	श्री.राजेंद्र महानवर	151
36	समाजातील वंचित वर्ग आणि सर्वसमावेशक लोकशाही पुढील आव्हाने	कुणाल झाल्टे	156
37	लोकशाहीत निर्माण होत चाललेले दोष	जाम्नापाली भडांगे	160
38	भारतातील पक्ष पद्धतीतील स्थित्यंतरे	प्रा. लक्ष्मण घोंटेकर	162
39	धर्म आणि राजसत्ता काल आणि आज	डॉ. दिगंबर सोनवणे	165
40	आर्थिक सुधारणानंतरचे कृषी व इतर क्षेत्रावरील परिणाम	डॉ. बी. एम.वाघमोडे	168
41	राममनोहर लोहिया याचे स्त्री विषयक विचार	डॉ. बाबासाहेब शेंडगे	173
42	भारताच्या लोकशाहीच्या वाटचालीचे यश-अपयश	कु. भाग्यश्री साळवे, कु. भारती पावळे, कु. मेघा मोरे	176
43	भारताच्या व महाराष्ट्राच्या राजकारणातील शिवसेनेची भूमिका	डॉ. जय पाटील	180
44	मोहनराव पतंगराव पाटील यांच्या जीवनकार्याचे विविध पैलू	डॉ. चंपाताई बोधले	184
45	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या शैक्षणिक व सामाजिक चळवळीत दलितेतर सहकार्यांचे योगदान : एक अभ्यास	प्रा. डी. के. रसाळ	187

Our Editors have reviewed paper with experts committee, and they have checked the paper on their level best to stop furtive literature. Except it, the respective authors of the papers are responsible for originality of the papers and intensive thoughts in the papers. Nobody can republic these papers without pre-permission of the publisher.

- Chief & Executive Editor

Principal
S.S.M.C. College
Kopergaon

राममनोहर लोहिया यांचे स्त्री विषयक विचार

 डॉ. बाबासाहेब शेंडगे
 मराठी विभागप्रमुख
 एस.एस.जी.एम.कॉलेज.कोपरगाव
 मो. ९८२२५४०४४६

73

राममनोहर लोहिया हे एक वादळ होते ते कसले वादळ होते तर ते वादळ समतावादचे, स्वातंत्र्याचे, संपन्नतेचे, अन्यायाविरुद्ध युद्ध पुकारणारे आणि समाजवादी विचारधारा रूजवणारे वादळ होते. आज हे वादळ नाही आणि लोहियाही नाही परंतु 'जो दुसऱ्यासाठी जगत असतो. तो कधीही मरत नाही' या उक्तीप्रमाणे राममनोहर लोहिया आपल्या विचारधाराच्या माध्यमातून आजही जिवंत आहेत. त्यांचे विचार आजही वादळे निर्माण करतात. या वादळातूनच उठलेले एक वादळ म्हणजे राममनोहर लोहिया यांचा समाजवादी स्त्री विचार होय.

राममनोहर लोहिया यांचे समता, राष्ट्रीयत्व, लोकशाही, सविनय कायदेभंग, परिवर्तन, जातीभेद निर्मूलन आणि भाषा यासंबंधीचे विचार जितके प्रगल्भित आहेत तितकेच स्त्रियांसंबंधी विचारही प्रगल्भित आहेत. डॉ. राममनोहर लोहिया हे अखेरपर्यंत अविवाहित होते. संसाराच्या बंधनात ते कधीच अडकले नाही तरीसुद्धा त्यांच्या मनात स्त्रियांविषयी एक विशेष प्रकारचा आदर व स्नेहभाव होता.

भारतातील आर्थिक-सामाजिक परिस्थितीला अनुसरून लोहिया यांनी समाजवाद मांडला तसाच भारतीय स्त्रियांच्या समस्या विचारात घेऊन त्यांनी स्त्री विषयक विचार मांडलेले आहे. भारतीय दारिद्र्याचे कारण स्पष्ट करतांना शरीराच्या आणि आत्म्याच्या भयानक अंधारनास स्त्रियांचे दास्य जबाबदार आहे आणि या स्त्रीदास्यामुळे देशात दारिद्र्य जन्माला आलेले आहे असे मत त्यांनी मांडले होते. डॉ. राममनोहर लोहिया यांनी 'सप्तकांती' या पुस्तकात विचार मांडत असतांना असे मत व्यक्त केले की नर आणि नारी यांच्यातील विषमता नष्ट करण्यासाठी स्त्रियांना कायमस्वरूपी संघटीत होण्यासाठी विशेष संधी द्यायला हवी. इतर तथाकथित स्त्रीवादयांनी मांडलेल्या स्त्रीवादी विचारांना धक्का देणारे हे मत आहे. राममनोहर लोहिया म्हणतात की, 'इतर स्त्रीवादी स्त्रियांना आधी पात्रता सिद्ध करायला सांगतात आणि मग संधी देतात.' परंतु माझे समाजवादी मन म्हणते की, 'स्त्रियांची पात्रता असो किंवा नसो त्यांना संधी दिलीच पाहिजे आणि त्याबरोबरच पात्रताही वाढवली पाहिजे.'

भारतातील इतर राजकीय विचारवंत सामाजिक परिवर्तनासाठी समाज शुध्दीकरण, दारिद्र्यता निवारण या संबंधी जेव्हा विचार मांडत होते त्या काळात राममनोहर लोहिया सामाजिक परिवर्तनासाठी भारतीय स्त्री या घटकाचा सातत्याने विचार करत होते.

मानवी समाजामध्ये जातीय, वंशिक, विषमतेप्रमाणेच स्त्री-पुरुषांमधील विषमतेतही एक विभाजन आहे. वास्तविक स्त्री-पुरुष विषमताही समाज संस्कृतीतच घडविली जाते, तरीही स्त्री-पुरुष यांच्या मध्ये मोठा भेद आहे. अशा बैठकीवरच शोकडो वरें विषमतेची पातळी स्थिरावलेली आहे असे स्त्रीवादींनी स्पष्ट केलेले दिसते. पुरुषांनी निर्माण केलेली समाज व्यवस्था लिंगभेदावर उभारली गेलेली आहे. त्यात स्त्री लैंगिक राजकारणाची बळी ठरलेली आहे. पुरुषसत्ताक समाजाव्यवस्थेने स्त्रींमन असे घडविले आहे की, पुरुषाने निर्माण केलेल्या स्त्रीच्या प्रतिमेपेक्षा आपले वेगळे स्वरूप आहे.

 Principal
 S.S.G.M.College
 Kopergaon

साहित्य आणि विज्ञान

प्रा. उज्वला
शा. प्र. बंगलूर

'पुराणातील सांगी पुराणात' असे म्हटले जात असते तरी देशोदेशीच्या पुराणग्रंथातील वाचरणे, अपत्यजन्म इ. कल्पनांपासून ते अतिकडील 'या वाऱ्याच्या बसून विमाना, साहसालगीतापर्यंतच्या कल्पनांनी शास्त्रज्ञांना प्रेरित करून नवनवीन शोधांना प्रवृत्त करणे केलेले आहे. याबरोबरच विज्ञानातील कठीण वाटणाऱ्या संकल्पना साध्या व रंजक करणे विज्ञान लोकांपर्यंत नेण्याच्या कामी साहित्याने मोठाच हातभार लावलेला आहे. हे विज्ञान यांच्या सहसंबंधाचा अभ्यास करणे आवश्यक ठरते.

साहित्य आणि विज्ञान : स्वरूप आणि समज

साहित्य हे कल्पनेचे, व्यक्तिनिष्ठ, प्रतिभाधिष्ठीय, आभासी असे विश्व असते. कालांतराच्या पायावर उभारले असते तरी त्यात भावना सौंदर्य व लाडिल्या यांना अधिक महत्त्व असते. लेखकाचा आत्मोच्चा वेगवेगळ्या अनुभवांच्या संश्लेषणात्मक क्रियेतून साहित्याची निर्मिती होत असते. यातून शास्त्र वास्तव गोष्टींचे, वस्तुस्थितीचे निरीक्षण करून त्यांचे वर्गीकरण करतात. त्यांमधील परस्परसंबंधाविषयीचे परिभाषात्मक नियम सूत्रबद्ध करून त्यांची जातारख्या करून या विश्वातील संबंधीत बाबींचे विविध ज्ञान प्राप्त करतात. म्हणूनच, "सुसंपन्न विविध ज्ञान किंवा नैसर्गिक वस्तू, ज्ञान, घटना इ. विषयीची माहिती व ज्ञान म्हणजे विज्ञान" अशी व्याख्या वापरता येऊ शकते.

साहित्य व विज्ञानाच्या अशा भिन्न स्वरूपांमुळे विज्ञानाचा 'साहित्याचा भाऊ' आहे, 'कविता व साहित्य एकत्र येऊ शकत नाही' असा अजिबात अर्थ लावण्यात येतो असा विधानातून विज्ञानाच्या 'साहित्याचा भाऊ' असे अर्थसमज निर्माण झाले. याच्या पुढच्याच काळात 'साहित्याचा भाऊ' असा अर्थ लावण्यात येतो. याच्या पुढच्याच काळात 'साहित्याचा भाऊ' असा अर्थ लावण्यात येतो. याच्या पुढच्याच काळात 'साहित्याचा भाऊ' असा अर्थ लावण्यात येतो. याच्या पुढच्याच काळात 'साहित्याचा भाऊ' असा अर्थ लावण्यात येतो.

साहजिकच बुकीचे आहेत ते विज्ञानाचे आहेत. साहित्याचा भाऊ आहे, तसे साहित्याचे विज्ञानाचे भाऊ आहेत. विज्ञानाचा भाऊ आहे, तसे साहित्याचे विज्ञानाचे भाऊ आहेत.

विज्ञान साहित्याची पार्श्वभूमी

विज्ञानाच्या गरजेतून भाषासारे विज्ञानाचा भाऊ आहे, तसे साहित्याचे विज्ञानाचे भाऊ आहेत. विज्ञानाचा भाऊ आहे, तसे साहित्याचे विज्ञानाचे भाऊ आहेत. विज्ञानाचा भाऊ आहे, तसे साहित्याचे विज्ञानाचे भाऊ आहेत.

विज्ञानाचा भाऊ आहे, तसे साहित्याचे विज्ञानाचे भाऊ आहेत. विज्ञानाचा भाऊ आहे, तसे साहित्याचे विज्ञानाचे भाऊ आहेत.

विज्ञानाचा भाऊ आहे, तसे साहित्याचे विज्ञानाचे भाऊ आहेत. विज्ञानाचा भाऊ आहे, तसे साहित्याचे विज्ञानाचे भाऊ आहेत.

परंपरा :

विज्ञानाचा भाऊ आहे, तसे साहित्याचे विज्ञानाचे भाऊ आहेत. विज्ञानाचा भाऊ आहे, तसे साहित्याचे विज्ञानाचे भाऊ आहेत.

आहे. संस्कृत कवी काव्यसाध्या 'मेघदूतात' मेघाच्या प्रवासाच्या विविधतेतून विज्ञानाचा भाऊ आहे, तसे साहित्याचे विज्ञानाचे भाऊ आहेत.

विज्ञानाचा भाऊ आहे, तसे साहित्याचे विज्ञानाचे भाऊ आहेत.

विज्ञानाचा भाऊ आहे, तसे साहित्याचे विज्ञानाचे भाऊ आहेत. विज्ञानाचा भाऊ आहे, तसे साहित्याचे विज्ञानाचे भाऊ आहेत.

विज्ञानाचा भाऊ आहे, तसे साहित्याचे विज्ञानाचे भाऊ आहेत. विज्ञानाचा भाऊ आहे, तसे साहित्याचे विज्ञानाचे भाऊ आहेत.

विज्ञान साहित्य निर्मितीचे महत्त्व व आवश्यकता

विज्ञानाचा भाऊ आहे, तसे साहित्याचे विज्ञानाचे भाऊ आहेत. विज्ञानाचा भाऊ आहे, तसे साहित्याचे विज्ञानाचे भाऊ आहेत.

२२ वी आंतरराष्ट्रीय आंतरविद्याशाखीय परिषद, पुणे

देश आणि विदेशातील विविध क्षेत्रातील स्त्री कर्तृत्वाचे योगदान

Scanned with OKEN Scanner

75

२०१९-२०

Scanned with OKEN Scanner

- ७४ स्नेहवर्धन प्रकाशन : क्र. १३०१
- ७४ देश आणि विदेशातील विविध क्षेत्रातील स्त्री कर्तृत्वाचे योगदान
भाग - २
(समीक्षा - संदर्भ)
- ७४ प्रकाशक आणि मुद्रक
डॉ. एल.व्ही. तावरे
स्नेहवर्धन, ८६३ सदाशिव पेठ,
महात्मा फुले सभागृहामागे, पुणे ४११ ०३०
स्थिरसंवाद : (०२०) २४४७ २५ ४९ / २४४ ३६ ९६१
भ्रमणसंवाद : ९४२३६४३१३१/९०७५०८१८८८
ईमेल : snehaltawre@gmail.com
- ७४ मुखपृष्ठ : संतोष धोंगडे
- ७४ © S.R.I.
- ७४ प्रथमावृत्ती : १५ डिसेंबर २०१९

Principal
S.S.G.M. College
Kopergaon

२२ वी आंतरराष्ट्रीय आंतरविद्याशाखीय परिषद. पुणे

२४. अहिल्याबाई होळकर : - डॉ.संदीप वाकडे ..१००
एक संघर्षगाथा
२५. महाराष्ट्राच्या लोकशिक्षिका : - डॉ. सुमंगला बाकरे ..१०४
संत जनाबाई
२६. अहमदनगरमधील बीजमाता : - डॉ. संदीप कदम ..१०८
राहीबाई पोपेरे
२७. क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले - प्रा. प्रवीण घोडविंदे ..११०
एक बहुमुखी व्यक्तित्व
२८. वीणा गवाणकर यांचे योगदान - डॉ. उज्वला भोर ..११४
२९. ज्ञानज्योती सावित्रीमाता - डॉ. सुखदेव कोल्हे ..११८
जोतीराव फुले
३०. सुधा मूर्तीचे सामाजिक कार्य - डॉ. नवनाथ येठेकर ..१२२
३१. रणरागिणी, पुण्यश्लोक - डॉ. तानाजी पाटील ..१२६
लोकमाता : अहिल्याबाई होळकर
३२. कृषिकन्या बहिणाबाई चौधरी - प्रा. प्रमोद शेठे ..१३०
३३. परसबागेच्या प्रणेत्या : - प्रा.चिंतामण धिंदळे ..१३४
ममताबाई भांगरे
३४. राहीबाई पोपेरे : - प्रा. डी. खोकले ..१३७
आदिवासी महिलेचे जैवविविधा संवर्धनासाठी योगदान
३५. मदर तेरेसा यांचे सामाजिक - डॉ. वसंत गावडे ..१४१
क्षेत्रातील योगदान
३६. कर्तबगार नगरसेविका : - डॉ. वैजयंतीमाला जाधव ..१४५
प्रा. सौ.ज्योस्ना गजानन एकबोटे
३७. पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर - डॉ. दत्तात्रय चौधरी ..१४९
यांचे कार्य

Principal
S.S.G.M.College
Kopergaon

75

वीणा गवाणकर यांचे योगदान

- डॉ. उज्ज्वला भोर

१९८०ला वीणा गवाणकर 'एक होता कार्बर्' या प्रसिद्ध व लोकप्रिय ग्रंथाच्या रूपाने प्रकाशात आल्या. 'कार्बर् म्हणजे वीणा गवाणकर आणि वीणा गवाणकर म्हणजे कार्बर्' इतकं हे समीकरण वाचक मनात घट्ट रुजून पुढे त्याच्या ४२ आवृत्या निघाल्या. वाचकांच्या या प्रेमातून वीणा गवाणकरांतील वाचनवेड्या तरुणीला आत्मविश्वास लाभला आणि एका वाचिकेचे रूपांतर चरित्र लेखिकेमध्ये होऊन त्यांच्या हातून जगप्रसिद्ध व्यक्तिमत्त्वांची ओळख करून देणारी 'डॉ. आयडा स्कडर', 'डॉ. रेमंड डिटमार्स', 'डॉ. खानखोजे', 'डॉ. सलीम अली', 'लीझ माइटर', 'भगीरथाचे वारस', 'गोल्डा : एक अशांत वादळ', 'इंटीमेट डेथ', 'रोझलिंड फ्रॅंकलिन', 'रोबिन डिसिल्वा', 'संपूर्ण शारदा', 'शाश्वती', 'हवले ते गवसले' ही डझनभर पुस्तके निर्माण झाली. या दीर्घ व उदंड यशस्वी प्रवासात त्यांच्या मदतीला आले ते त्यांचे वाचनवेड वा छंद. म्हणूनच वाचक म्हणून आपल्या घडण्यात फर्ग्युसन कॉलेजच्या जेरबाई वाडिया ग्रंथालय, पुणे विद्यापीठाचे जयकर ग्रंथालय यांचा मोलाचा वाटा असल्याचे सांगून मिलिंद कॉलेजचे सिनी. ग्रंथपाल के. द. वडजीकर यांनी काय वाचावे, कस वाचावे याची दिक्षा दिल्याचे त्या आवर्जून सांगतात. त्यांच्या तोंडून वेळोवेळी आलेले उद्गार तर 'वाचनाने घडतो माणूस, नव्हे निर्मता लेखक' हे जणू सिद्ध करणारेच. त्या सांगतात वाचनाने मला उदंड शब्दसमृद्धी दिली. सादरीकरणगी भाषा दिली. वाचनात निवड आणली. बालपणापासून जपलेल्या आणि जोपासलेल्या वाचनाच्या छंदानेच इथवर आणून पोहोचवले.

चरित्र लेखिका आणि चरित्रग्रंथ - 'चांचणारी बाई' अशा वीणा गवाणकरांची ओळख आज 'उत्तम चरित्रलेखिका' अशी झाली ती त्यांनी लिहिलेल्या अनेकानेक उत्कृष्ट चरित्रग्रंथांमुळे. या चरित्रग्रंथांनी विशेषतः 'एक होता कार्बर्' या पहिल्या पुस्तकाने तर 'कार्बर्ची लेखिका' म्हणूनच त्यांचे नाव सर्वदूर पोहोचले. त्यांना स्वतंत्र अशी ओळख मिळाली. अर्थात अशी ओळख निर्माण होण्यात चरित्रलेखिका वीणा गवाणकरांची चौफेर नजर व डोळस दृष्टी, चिकित्सक, मर्मग्राही, अभ्यासू, परिश्रमशील वृत्ती, श्रेयसाची ओढ आणि देश आणि विदेशातील विविध क्षेत्रातील स्त्री कर्तृत्वाचे योगदान. ७४ १९४

स्वतंत्र व वेगळा विचार करणारी बुद्धी इ. विशेष पैलू विचारात घ्यावे लागतात. या व्यक्तिमत्त्व पैलूंमुळेच, प्रेमाचे खेळ मांडत स्वप्नांच्या दुनियेत नेणाऱ्या यौवनाच्या लगेलेगी विश्वाचे दर्शन घडविणारया कथा कादंबऱ्यांच्या वाचनात त्यांचे मन प्रमले नाही. साहजिकच लेखणीही तिकडे झुकली नाही. त्यांच्या मते चरित्रलेखनात कल्पनाविस्ताराला फारसा वाव नसतो. चरित्रनायकाच्या जीवन प्रसंगातून तार्किक विचार करायचा, त्यातून निष्कर्ष काढायचा. ही एक प्रकारे दुसऱ्याला समजून घेण्याची सवय आपल्यालाही समृद्ध करते. वीणा गवाणकरांनी ही सवय स्वतःला लावून घेतली. किंबहुना त्यांच्या वाचनानेच त्यांना ही समृद्धी प्राप्त होत गेली. म्हणूनच जागतिक कीर्तीची व्यक्तिचित्रे त्यांच्या चरित्रग्रंथांची नावक झाली. त्यांच्याच शब्दात सांगायचे तर काळाच्या पुढे असलेल्या व्यक्ती आपल्याला समजत नाहीत. त्यामुळे त्या दुर्लक्षित राहतात. अर्थात, अशा दुर्लक्षित व्यक्तींना आपल्या लेखणीतून जगापुढे आणताना त्यांनी सत्य शोधून ते मांडण्यावर भर दिला. स्वतःचे भाष्य करून वाचकाला काही सांगायचे म्हणून लिहिले नाही. तर, आपल्याकडे सांगण्यासारखे काही आहे हे पटल्यावरच व वाचकाला आवडेल असेच लिहिले. मी कथा कादंबऱ्या वाचते. पण त्यात मला आवडणारे हिरो हिरोइन्स नसतात. मला न जमणाऱ्या पड्टीत गाता येत नाही. माझी तहान मी चरित्र लेखनाने भागवते, हे वीणाताईंचे उद्गार त्यांच्या चरित्र लेखनाचे मर्म व यशस्वितेचे रहस्य सांगण्यास पुरेसे ठरावे.

वीणा गवाणकरांनी आतापर्यंत १२ ग्रंथांचे लेखन केले आहे. यातील पहिला ग्रंथ म्हणजे सुप्रसिद्ध पावलेले 'एक होता कार्बर्'. वाचनवेडापायी रस्त्याकडेला मांडलेल्या जुन्या पुस्तकांच्या चाळणीतून शर्ली ग्रेथम आणि जॉर्ज लिन्कम यांनी लिहिलेले 'जॉर्ज वॉशिंग्टन कार्बर्' हे इंग्रजी पुस्तक वीणाताईंच्या हाती लागले आणि ८ वर्षांच्या अनाथ, अभावग्रस्त या निग्रो गुलाम मुलाची शिकण्याची उर्मी, प्रचंड निरीक्षण शक्ती, पैशाकडे साध्य नाही तर साधन म्हणून पाहण्याची वृत्ती, उणीव हीच ताकद बनवून त्याने कृषिक्षेत्रात घडवलेली क्रांती, त्यासाठीची अव्याहत संशोधन करण्याची चिकाटी, जीवनसर्वस्व व बुद्धि सामर्थ्य पणाला लावून आपल्या बांधवांना 'पूर्ण मानव' बनवण्याची समाजशीलता अशा पैलूंनी वीणाताईंना झपाटून टाकले. यातूनच त्यांनी कार्बर् शोधला. अभ्यासला, समजून घेतला. अगदी सहज सुंदर शब्दात वाचकांच्या हाती दिला. त्यामुळेच वाचकांनीही त्याला डोक्यावर घेतले. कार्बर्चे लेखन आणि त्याला वाचकांचा मिळालेला उदंड प्रतिसाद वीणाताईंची चरित्रओढ वाढविणाराच ठरला. यातूनच जागतिक व्यक्तिमत्त्वांची ओळख करून देणारी त्यांची डझनभर पुस्तके जन्माला आली.

डॉ. आयडा स्कडर हे यापैकीच एक. डॉक्टरअभावी मृत्युमुखी पडणाऱ्या हिंदी स्त्रियांची स्थिती पाहून संपन्न अमेरिकन जीवन सोडून, ग्रामीण भारतातील

Special Issue
January 2020

2019-20

V I D Y A W A R T A®

Peer Reviewed International Refereed Research Journal

76

Rayat Shikshan Sanstha's
R.B.NARAYANRAO BORAWAKE COLLEGE,

Shrirampur, Dist.Ahmednagar
NAAC Reaccredited 3rd Cycle 'A+' Grade (CGPA:3.44)
(ISO Certification 9001:2015)
DST-FIST Sponsored College
Two Day

STATE LEVEL SEMINAR

On
**Impact of Social Media on
Psycho-Social Behavior**

20th and 21th January 2020

Sponsored by
Planning and Development, Quality Improvement Programme,
Savitribai Phule Pune University

Organized by
Department of Psychology

Principal
R.B.N. College
Kopergaon

89

← Convener →

Dr.K.H.Shinde

Principal, R.B.Narayanrao
Borawake College, Shrirampur

8

← Co-Ordinator →

Dr.Ganesh Lokhande

Head, Department of Psychology

Special Issue : January 2020

Rayat Shikshan Sanstha's

R. B. Narayanrao Borawake College, Shrirampur,

Tal. Shrirampur, Dist. Ahmednagar

TWO DAY STATE LEVEL SEMINAR

On

"Impact of Social Media on Psycho-Social Behavior"

Sponsored by

Planning and Development, Quality Improvement Programme,

Savitribai Phule Pune University

Organized by

Department of Psychology

Editor

Dr. K. H. Shinde

Principal,

R. B. Narayanrao Borawake College, Shrirampur

Dr. Ganesh V. Lokhande

Head, Department of Psychology

R. B. Narayanrao Borawake College, Shrirampur

Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.

Reg.No.U74120 MH2013 PTC 251205

At.Post.Limbaganesh, Tq, Dist, Beed

Pin-431126 (Maharashtra) Cell:07588057695,09850203295

harshwardhanpubli@gmail.com, vidyawarta@gmail.com

All Types Educational & Reference Book Publisher & Distributors / www.vidyawarta.com

समारोप :

समाज माध्यमांचे शिक्षणात मोलाचे योगदान असले तरी अति प्रमाणात त्याचा वापर केल्याची, त्याचे तोटे जाणवू लागतात. म्हणून शिक्षक व पालक यांनी विद्यार्थी-पालक यांना वेळेवेळी समाज माध्यमे कशी वापरावी व किती प्रमाणात वापरावी याचे मार्गदर्शन करायला हवे. शिक्षकांनीही अध्यापनात अशा माध्यमांचा सर्रास वापर न करता आवश्यक तेवढ्याच वापर करावा. अति समाज माध्यमे वापरामुळे मुलांच्या आरोग्यावर अनेक अनिष्ट परिणाम झालेले वेळेवेळी निदर्शनास आले आहेत. म्हणून अशा माध्यमांचा जास्तीतजास्त सकारात्मक वापर व्हायला हवा. अन्यथा भविष्यात याचे अनेक विपरीत परिणाम दिसून येतील.

संदर्भग्रंथ सूची:

- १) www.toppr.com/bytes/effect-of-social-media-on-youth-2/
- २) www.academiaapps.com/impact-social-media-education/
- ३) www.socialmediaimpact.com
- ४) www.csic.georgetown.edu

□□□

36

76

सोशल मिडीयाचे फायदे आणि तोटे

प्रा.डॉ. सीमा चव्हाण

सहाय्यक प्राध्यापक, अर्थशास्त्र विभाग,
अण्णासाहेब आवटे आर्ट्स, कॉमर्स अँड हुतात्मा
बाबू गेणू सायन्स कॉलेज मंचर

प्रस्तावना :

बघता बघता कलियुग देखील संपले. आपण सर्वांनी आता एका नव्या युगात पाऊल टाकले आहे. मागील युगात बऱ्याच मोठ्या प्रमाणात सर्वच क्षेत्रात अतुलनीय बदल झाले आहेत. पूर्वीचा पोस्टमनमार्फत होणारा पत्रव्यवहार बंद होऊन बराच काळ उलटला आहे. पत्राची जागा आता मोबाईल ने घेतलीय.

मोबाईल फोनवरून महिनोमहिने चालणारा पत्रांचा प्रवास काही सेकंदात होऊ लागला. लोकांचा भरपूर वेळ वाचू लागला आणि नजीकच्या काळात सोशल मिडीयाने धैमान घातले. आणि या धैमानाचा परिणाम असा झाला की, आजची तरुणाई सोशल मिडीयाच्या व्यसनात आहे. आज एवढी जाणीव नसली तरी येणाऱ्या काळात याची भयानकता खुप जाणवेल. त्याचा अर्थ असा नाही की, सोशल मिडीयाचा वापर करणे चूकीचे आहे असे नाही, कारण सोशल मिडीयामुळे बऱ्याच गोष्टी सोईस्कर झाल्या आहेत.

आपल्या व्यवसायात वाढ करण्याची एक चांगली संधी म्हणजे सोशल मीडिया. सर्वात मोठी सोशल नेटवर्क्स (फेसबुक, टि्वटर, लिंकडइन) आणि मिडीया सामायिकरण साईट्स (इन्स्टाग्राम, युट्यूब, स्नॅपचॅट) आणि पिनटॅरेस्ट व गुगल प्लस यांसारख्या साईट्स फार शोडे लोक वापरतात. परंतु, सोशल मिडीया आणि टॉप सोशल मिडीया आणि सामायिकरण नेटवर्कपेक्षा बरेच कमी आहे. आपल्याला इंटरनेटच्या कानाकोपऱ्यातून नवीनतम आणि सर्वोत्कृष्ट सोशल मिडीया बातम्या

Special Issue
January 2020

VIDYAWARTA®

Peer Reviewed International Refereed Research Journal

Scanned with OKEN Scanner

Rayat Shikshan Sanstha's
B.B. NARAYANRAO BORAWAKE COLLEGE,

Shrirampur, Dist. Ahmednagar
NAAC Reaccredited 3rd Cycle 'A+' Grade (CGPA:3.44)
(ISO Certification 9001:2015)
DST-FIST Sponsored College
Two Day

STATE LEVEL SEMINAR

On
**Impact of Social Media on
Psycho-Social Behavior**

20th and 21st January 2020

2019-20

Sponsored by

Planning and Development, Quality Improvement Programme,
Savitribai Phule Pune University

Organized by

Department of Psychology

Convener

Dr. K.H. Shinde
Principal, R.B. Narayanrao
Borawake College, Shrirampur

Co-Ordinator

Dr. Ganesh Lokhande
Head, Department of Psychology

Principal
B.S.G.M. College
Kopergaon

Special Issue : January 2020

Rayat Shikshan Sanstha's

R. B. Narayanrao Borawake College, Shrirampur,

Tal. Shrirampur, Dist. Ahmednagar

TWO DAY STATE LEVEL SEMINAR

On

"Impact of Social Media on Psycho-Social Behavior"

Sponsored by

Planning and Development, Quality Improvement Programme,

Savitribai Phule Pune University

Organized by

Department of Psychology

Editor

Dr. K. H. Shinde

Principal,

R. B. Narayanrao Borawake College, Shrirampur

Dr. Ganesh V. Lokhande

Head, Department of Psychology

R. B. Narayanrao Borawake College, Shrirampur

Reg.No.U74120 MH2013 PTC 251205

Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.

At.Post.Limbaganesh, Tq.Dist.Beed

Pin-431126 (Maharashtra) Cell:07588057695,09850203295

harshwardhanpubli@gmail.com, vidyawarta@gmail.com

All Types Educational & Reference Book Publisher & Distributors / www.vidyawarta.com

Principal
S.S.G.Ni.College
Kopergaon

41) समाज माध्यम आणि मानसिक आरोग्य डॉ. प्राध्यापक नागनाथ पाळवदे, परभणी	163
42) आकाशवाणी प्रसारमाध्यमाचा पूर्वइतिहास, महत्त्व आणि सद्यस्थिती प्रा. पारधी रविंद्र पुनाजी, श्रीरामपूर	165
43) इतिहास लेखनातील प्रसारमाध्यमांची भूमिका प्रा. श्रीमती सुरेखा रामदास लगड, श्रीरामपूर	169
44) आदिवासींच्या सक्षमीकरणात प्रसारमाध्यमांची भूमिका प्रा. विलस माणिकराव गायकवाड, जि. अहमदनगर	173
45) सोशल मिडिया : फायदे आणि तोटे प्रो. उज्ज्वला भोर, श्रीरामपूर	176
46) सोशल मिडिया फायदे आणि तोटे प्रा. मोगल वर्षा शरद, नाशिक, महाराष्ट्र	180
47) पूर्व पौगंडावस्थेतील विद्यार्थी विद्यार्थिनींच्या इंटरनेट वापराच्या चिंता, व्यक्तिमत्व ... कु. गुजले पल्लवी प्रल्हाद, सौ. कुलकर्णी ऋद्धी उमेश, प्रा.डॉ. ए. सी. शिंदे	182
48) महाविद्यालयीन विद्यार्थी-विद्यार्थिनींची इंटरनेट व्यसनाधीनता व मानसिक आरोग्य ... प्रा. ढमाळ तनुजा रजेंद्र, जि. पुणे	185
49) सोशल मिडीयामुळे मानसिक आरोग्यावर होणाऱ्या परिणामाचा अभ्यास प्रा. उमाकांत गायकवाड & प्रा. रामेश्वर राऊत, जि. औरंगाबाद	187
50) प्रसारमाध्यमांचा शारीरिक आणि मानसिक आरोग्यावरील परिणाम प्रा. अडसरे व्ही. बी., पुणे	190
51) फेसबुक एक सामाजिक माध्यम स.प्रा. इनामदार निलोफर मेहबूब, श्रीरामपूर	192
52) अध्ययन-अध्यापनात वृत्तपत्राची भूमिका श्री. अशोक माहुरे, जि.अहमदनगर	195
53) ग्रामीण व शहरी भागातील व्हॉट्सअप वापरकर्त्यां किशोरांच्या मानसिक आरोग्याचा ... प्रा. रहिंज वैशाली जगन्नाथ, श्रीरामपूर	196
54) कृषी महाविद्यालयातील विद्यार्थी व विद्यार्थिनी यांच्या भ्रमणध्वनीधिनतेचा तुलनात्मक ... प्रा. चिंतामणी सुवर्णा बद्रीनाथ, जि. पुणे	200

सोशल मिडिया : फायदे आणि तोटे

प्रो. उज्वला भोर
ग.व.नारायणराव चोगावके कॉलेज श्रीरामपूर

माणूस हा समाजशील प्राणी असल्याचे म्हटले जाते.त्याची ही समाजशीलता साधली गेली ती त्याच्या इनगरी संवाद साधण्याच्या प्रेणेून.यातूनच त्याने रावधान, निरा, चिरु व पुढे ध्वनीची भाषा निर्माण केली.पण या भाषेला छापील रूप प्राप्त होईपर्यंत मर्यादा होती.म्हणूनच १८७५च्या प्रथम वेळेने लावलेल्या दूरध्वनीच्या आणि १८६५च्या मार्कोनीने लावलेल्या विनतारी संदेशासंप्रेषणच्या शोधाद्वारे छगछगू लागलेला टेलिफोन पुढे प्रत्येकाच्या हातात जाऊन त्याला खेळवील असे कुणाला स्वप्नातही वाटले नसेल.परंतु ह्य व्हा शतकात ही स्वप्नवत वाटणारी कल्पना प्रत्यक्षात आली.आणि नवतंत्रज्ञान क्रांतीने टेलिफोन, मोबाईल, स्मार्टफोन, AUANDRAID ऑनलाईड फोन या भाषी प्रवास करत डिजिटल म्हटल्या जाणाऱ्या युगगत व्हाटसऑप, फेसबुक, ट्विटर इ. द्वारे सोशल मिडिया बनून आनालवृदांच्या आकर्षणाची व जिक्वाळ्याची बनली.म्हणूनच आज प्रत्येकाच्या AUANDRAID ऑनलाईड फोन ही आपली गरज वाटत आहे. अर्थात,सभोवतालची परिस्थिती व अनेकविध घटना पाहता खरेखरच ही गरज किती व व्यसन किती याची चिकित्सा होण्याची गरज निर्माण झाली आहे.

संशोधनाची उद्दिष्टे:

- 1.सोशल मीडियाची संकल्पना समजून घेणे.
- 2.माध्यमांची वाटचाल जाणून घेणे.
3. सोशल मिडियाच्या ताकदीचा अभ्यास करून महत्व लक्षात आणून देणे.
4. अनावश्यक वापरतून होणारे तोटे लक्षात

आणून देणे.
संशोधन पद्धती:
१. निरीक्षण पद्धती.

२.विगनात्मक -निगनात्मक पद्धती.
मिडिया ते सोशल मिडिया :Media हा शब्द प्राचीन असून त्याची मुळे असेरीयन साम्राज्यात असल्याचे सांगितले जाते.१६ व्या शतकातील MediUSus,Mediam पासून पुढे 'Media'बनलेला हा शब्द 'लोकसंपर्क' या अर्थाने १६१६साली ए.जे.बुल्यक या व्यापारविषयक इंग्लिश-फ्रेंच कॉमर्स'चा पुस्तकात प्रथम वापरला. तत्पूर्वीच म्हणजे १५ व्या शतकात युरोपात जोहाना गटेनबर्गने छपाई यंत्राचा शोध लावून पुस्तक छपाई, छपाई कलेचे महत्व व गतिमानता लक्षात आल्याने वृत्तपत्राची निर्मिती झाली आणि वृत्तपत्र हे जनसंपर्काचे व जनसंवादाचे माध्यम बनले.त्यामुळे हिंदीत 'जनसंचार', जनमाध्यम हे शब्द जसे वापरले गेले तसे इंग्रजीत याला 'Print Media' म्हटले गेले. याला मगदीत पर्यायी म्हणून प्रसार माध्यम शब्द अस्तित्वात आला. पुढे इलेक्ट्रिक, इलेक्ट्रोनिक तंत्राचे साहाय्य लक्षलेल्या नभोवाणी, चित्रपट आणि वृत्तपत्रासाठी १६२३च्या दरम्यान 'Mass Media' हा शब्द वापरत आला. Mass म्हणजे 'जन' या शब्दाचा अर्थ बहुजातीय, एक मोठा व्याख्या न झालेला अशा लोकांचा वा वस्तूंचा समूह.मावळून देशातील वा जगातील विविध प्रभागांत राहणाऱ्या लोकांच्या समुदायाला एकाच वेळी येगाने व तात्काळ संदेश प्रेषित करणारे माध्यम म्हणजे 'जनसंचार' / 'प्रसार माध्यम. असा अर्थ केला गेला.ह्यव्या शतकात आलेले दूरदर्शन आणि २५व्या शतकाच्या उंबरठ्यावर प्रवेशित झालेली इंटरनेट प्रणाली यामुळे प्रसार माध्यम क्षेत्रात प्रचंड क्रांती झाली. मानवी संपर्क प्रेरणेतून निर्माण झालेल्या प्रसार माध्यमांनी वैश्विक प्रसार माध्यमाचे रूप धारण केले.यामुळेच जग जवळ आल्याचे म्हटले जाऊ लागले.जगाला जवळ आणण्यात महत्त्वाची भूमिका वजावणाऱ्या चौटिंग साईट, हॉटमेल, आर्क्युट, लिन्कडइन, फेसबुक, व्हाटस ऑप, ट्विटर, इंटरग्राम इ.ना 'समाज माध्यमे' अर्थात 'सोशल मिडिया' हे नामनिधान प्राप्त झाले. जग जवळ आणणाऱ्या या

१.मुक्त व खुले व्यासपीठ:अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य मिळाले असले तरी माणसाला अभिव्यक्त होण्यातून प्रेरण उपलब्धतेअभावी काही मर्यादा होती. माध्यमे विविध होती.परंतु समाजमाध्यमांमुळे वेळ,काळ,विषय वा लक्षणे स्वातंत्र्य प्राप्त होऊन माणसाला एक मुक्त व खुले व्यासपीठ उपलब्ध झाले.व्य,शिक्षण,प्रदेश असे क्षेत्र व याला आपले मत वा विचार प्रकट करण्याची तात्काळ स्वातंत्र्ये इतरांचे मत वा प्रतिक्रिया तात्काळ जाणून घेण्याची सोय प्राप्त झाली.माणूस हा विचारी प्राणी आहे.विचारातूनच त्याने आजवरची प्रगती साधली आहे.हे लक्षात घेता आणि मलाला मुक्तसाईंसारख्यांच्या पीस्टने उठवलेले वादळ जगत,समाज माध्यमांच्या रूपाने माणसाला जागतिक व्यासपीठून उपलब्ध झाल्याचे दिसून येते.पृथ्वीव्या तोंडातले अनेक साहित्यिक यामुळेच आपले नावरूपाला देण्याचे श्रेय या माध्यमाला देतात. यामुळे सामान्य समाजाची ताकद दाखवून देणारे हे माध्यम म्हणता येते.

२.माहितीचा स्रोत:२५व्या शतकात दिलेली वेगळे म्हणजे इंटरनेट आणि त्याच्या साहाय्याने निर्माण झालेली फेसबुक वगैरेसारखी असंख्य ऑप ही आज माहितीचा प्रचंड स्रोत बनली आहेत.त्यामुळे जणू प्रचंड प्रचलन आज माणसाच्या विचारात समावले आहे. त्याद्वारे पाहिजे असलेली माहिती पाहिजे त्यावेळी व विविध शोधक, विद्यार्थी, संशोधक, व्यापारी, शेतकरी असे सर्व जणू या माहितीच्या महासागरातून आपली शोधक भरून घेत व्यक्तिमत्त्वाचे व विकासाचे मळे कुठेत आहेत. करिअरच्या संधी शोधत आपली नवी शोधक बनवत आहेत.

३.संवाद व संपर्काचे वेगवान माध्यम:व्यक्तिगत संवाद, संपर्क अत्यंत वेगाने साधण्याची क्षमता लक्षलेल्या समाजमाध्यमांमुळे जग जवळ आल्याचे म्हटले जात आहे. २०१५ साली असलेली ५४ कोटी युवकांची संख्या वाढून २०२६ साली ती ३५ कोटीवर पोहोचली आहे.यातही यु ट्यूब, फेसबुक, व्हाटस अप हे समाजमाध्यमे विशेष लोकप्रिय ठरली असून त्यांच्या

युवकांची संख्या दिवसेंदिवस वाढतच आहे.याच कारणे गर्दी, गंगोट, कचराची व्यर्थता यातही शोध घेतून पाहणारे साधक वेळ रचणाऱ्या संवाद आणि हाताळणीने नसल्याचा बरेच मातळकिणीला पाहून वेळ रचणाऱ्या कायद्याचीपासून ते या माध्यमावरील प्रतिक्रिया अभ्यास करून राजकीय प्रचाराची लोनीनी आघाणाऱ्या मंत्रिम अर्नालिटीकासारख्या कंपनीपर्यंत जयजयवाज केला जात आहे.मुक्ततायन झालेल्या २०१६च्या विधानसभा निवडणुकी वेळी या समाजमाध्यमांचा वापर अधिकारिक करण्याची पहावणी कार्यकर्त्यांचा नेटवर्क यानाही समाजमाध्यमांचे सांवादिम महत्व ओपणित करणारी आहे.

४.शिक्षणाची गंगेची:आज शिक्षण काळातल्यातील सर्वत्र घटकांपर्यंत पोहोचणे म्हणजेच असले तरी शिक्षणाचे सार्वत्रिकरण १००टक्के झालेले नाही.अशा परिस्थितीत धरत्यासारख्या प्रचंड लोकसंख्येच्या देशात यु ट्यूब,कॉटस ऑप यासारख्या समाजमाध्यमावरून काही प्रमाणाने का होईना शिक्षण देणं येते ही खूप जमेची बाब आहे. याद्वारेच शिक्षणासाठीच्या सोयी,सुविधा,प्रचाराची ब इतर खर्च लक्षात घेता असा देवात कमी खर्चात व प्रभावीपणे विविध विषयांचे शिक्षण देणारे ऑप,यु ट्यूब यांचे महत्व नजरेत धरणारे आहे.समाजमाध्यमावरून व्यावसायिक व कौशल्यकारित शिक्षण देणे देखील आज शक्य झालेले आहे.म्हणूनच तर यू ट्यूबवर मिळणारे पाककृतीची माहिती पाहून पदार्थ करणाऱ्या शिक्षणाऱ्या नवविद्यार्थ्यांपासून ते घरेवसल्या शिक्षण घेऊन स्वतःचा उद्योग,व्यवसाय उभारणाऱ्या नवउद्योगपर्यंतची अनेक उदा.समाजगत पहायला मिळत आहेत. ऑनलाइन कोर्सेस व त्यातून होणारी नवतंत्रनी वाढतीच आहे.अभिमान अप झकूनलोडने ५ लाखांच्या टप्पा ओलांडला आहे. हे लक्षात घेता शिक्षणाची गंग घरात व गावात पोहोचविणारी समाजमाध्यमे म्हणजे आधुनिक शिक्षणाची गंगेचीच होत.

५.मुक्त बाजारपेठ:खाऊज्याच्या या युगगत 'जग ही एक बाजारपेठ' बनण्याला समाजमाध्यमांचा मोठाच हातभार लाभल्याचे दिसून येते.म्हणूनच तर आज शेतकरी

Scanned with OKEN Scanner

S.S.G.M.College
Kopergaon

International
2020-21
bmo

RNI MAHAR
36829-2010

ISSN- 2229-4929

Peer Reviewed

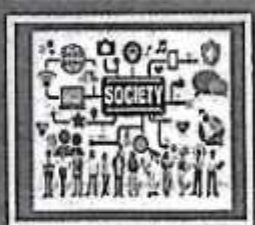
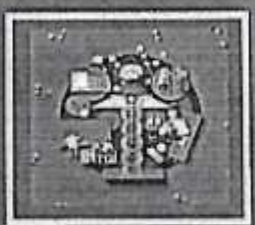
79

Akshar Wangmay

International Research Journal
UGC-CARE LISTED

Special Issue - II
Multidisciplinary Perspectives on Health, Society,
Environment & Sustainable Development

December 2020

Chief Editor : Dr. Nanasahab Suryawanshi

Executive Editor : Prof. Manoj S. Kamat

Principal,
DPM's Shree Mallikarjun & Shri. Chetan Manju
Desai College, Canacona-Goa

Co-Editor : Prof. F. M. Nadaf

Address :
Prnay, Rukmenagar,
Thodga Road, Ahmadpur, Dist- Latur 413515 (MS)

Principal
S.S.G.M. College
Kopergaon

CONTENTS

Sr. No	Paper Title	Page No.
1.	Effect of Different Types of Mulching on Quality of Guava under Meadow Orchard Dhaneswar Moharana, Vijay Bahadur, Sandeep Rout, Barsha Tripathy, Ajay Kumar Prusty, Sitanshu Sekhar Patra, Soham Sahoo	1-4
2	Temperate Perennial Vegetables Source of Nutrients Kalyani Pradhan, Sandeep Rout, Barsha Tripathy, Ajay Kumar Prusty and Swarup Ranjan Barik	5-10
3	Five Major Problems Faced By India B. Vijaya Bharatha Lakshmi	11-13
4	Land Use Pattern In Palgher District Dr. Raju L.Rupwate, Mr. Pawankumar Ashok Nalla	14-19
5	Study of an Irrigation systems in India Ms. Reshma Damodar Shirgave, Prof. Dr. Subhash Atmaram Jadhav	20-21
6	Employee Perception of Work From Home During Covid- 19 Girija C	22-24
7	General Land Use Pattern of Nashik District Dr. Bhamare Vinayak N.	25-27
8	Patterns of Density and Distribution of Urban Population in Nashik District: A Geographical Analysis Dr. Bhamare Vinayak N.	28-30
9	A Study of the Changing Nature of occupation in the Dhangar Community in Ahmednagar District Dr. P. S. Kudnar	31-33
10	A Study of the Family size of Dhangar Community in Ahmednagar District (Maharashtra) Dr. P. S. Kudnar	34-36
11	Internet use and Addiction Among College Students and its Relation with Personality traits, Loneliness and Psychological Wellbeing Jaimala Ashok Sode, Prof. Dr. M.A. Bhardwaj	37-40
12	South Asian Politics during COVID-19: An Observation with Special Reference to India Sufal Bepari	41-47
13	Study of Pandemic COVID-19 Cases and Deaths in the World Dr. Rajendra O. Parmar	48-51
14	Theme of Social Alienation in Mulk Raj Anand's "Untouchable" Dr. Prashant T. Chavare	52-54
15	The Study of Sugarcane Concentration in Lower Bhima Basin Shri. Patil Ranjeet Raosaheb	55-57
16	Analyzing Land Use / Land Cover Dynamics between Tiruchirappalli Metropolitan and Sub-Tier Towns along the National and State Highways K. Prakash, R. Jegankumar	58-62
17	The Projection of Symbolism in Eugene O'neill's The Emperor Jones Dr. Bhushan Vitthal Tagad	63-65
18	Friendship Relations Among Project Displaced Women Mallayya, Dr. Hanamagouda C	66-67
19	Quality Education in Higher Education Institutions, Ravikumar K	68-69
20	Price Trend Analysis of Arhar Commodity in Taloda Apme, A Tribal Region Of Nandurbar District Dr. S. B. Patil	70-74
21	Yoga For Healthy and Happy Life Anand M R	75-76
22	A Study on Socio and Economic Status of Pourakurnikas in Vijayapura District Karnataka Mrs.Tulusadevi kannal, Dr. Ramesh M. Sonakambale	77-79
23	Job Satisfaction Of Social Workers Working In Hospitals In Karnataka Ms. Bhagyashree C. Patil, Prof. S.A. Kazi	80-83

79

महाराष्ट्राच्या कृषी सुधारणेत शेततळ्यांची भूमिका व जलसिंचनाचे महत्व एक अभ्यास
प्रा. डॉ. वी. एम. बाघमोडे

अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख, रयत शिक्षण संस्थेचे, एस. एस. वी. एम. कॉलेज, कोरगाव

गोपवारा :

महाराष्ट्र राज्यामध्ये शाश्वत शेती विकास घडून आणण्यासाठी आणि पाण्याचे योग्य व्यवस्थापन होण्यासाठी शेततळे अतिशय महत्वाची ठरली आहेत. राज्यामध्ये शेततळ्यांमुळे कोरडवाहू जमिनीत घट होऊन बागायती जमिनीचे प्रमाण वाढले आहे. त्यामुळे राज्यात शेती उत्पादनात वाढ घडून आली आहे. शेततळ्यांमुळे शेती उत्पादकांना पाण्याची योग्य प्रकारे साठवणूक करून आपल्या गरजेनुसार शेतीला पाणी देणे शक्य झाले आहे. तसेच शेतीला जोडव्यवसाय म्हणून मत्स्य व्यवसाय करणे देखील सहज शक्य झाले असून मत्स्य व्यवसायाचा विकास घडून येण्यास हि मदत झालेली आहे. त्यामुळे महाराष्ट्र राज्यात पाणी व्यवस्थापन करण्यासाठी शेततळे महत्वाची भूमिका बजावत आहेत.

प्रस्तावना :

भारत देश हा कृषी प्रधान देश असून भारतामध्ये जवळ जवळ ६५ टक्के लोकसंख्या शेती क्षेत्रावर अवलंबून आहे. भारताप्रमाणे महाराष्ट्रात हि शेती व्यवसाय प्रामुख्याने केला जातो. महाराष्ट्रात लागवडीखालील क्षेत्रापैकी जवळ जवळ ८४ टक्के क्षेत्र कोरडवाहू क्षेत्राखाली आहे. त्यामुळे कोरडवाहू क्षेत्र औलिताखाली आणण्यासाठी पाण्याचे व्यवस्थापन करणे अतिशय महत्वाचे ठरत असल्याचे दिसून येते. पाणी व्यवस्थापन व जलसिंचनासाठी सरकारकडून वेळोवेळी वेगवेगळे उपक्रम व योजना राबवल्या जातात. त्यापैकी शेततळे हा महत्वाचा उपक्रम सरकारने हाती घेतल्याचे दिसून येते. त्यामुळे पाण्याचे व्यवस्थापन होऊन औलिताखालील क्षेत्रा मध्ये वाढ होऊन शेती उत्पादनामध्ये वाढ झाल्याचे दिसून येते.

अभ्यास विषयाचे महत्व :

महाराष्ट्र राज्यातील बहुतांश भागात नेहमीच दुष्काळी परिस्थिती असल्याचे दिसून येते. त्यामुळे दुष्काळी भागात पाणी साठवण करून कमी पाण्यात शेतीपेके घेण्यासाठी राज्यात " मागेल त्याला शेततळे " हि योजना राबवली जात आहे. त्यासाठी कृषी विभागाकडून अनुदान दिले जात असल्याने दरवर्षी राज्यातून साधारण पन्नास हजार शेतकरी या योजनेतून शेततळे करण्यासाठी अनुदानाची मागणी करत असताना दिसून येतात व त्यामुळे कृषी सुधारणेसाठी मदत होताना दिसून येते त्यामुळे प्रस्तुत अभ्यास विषयाला महत्व प्राप्त होताना दिसून येते

अभ्यास विषयाची उद्दिष्टे :

- पाणी व्यवस्थापन संकल्पनेचा अभ्यास करणे.
- कृषी सुधारणेत शेततळ्यांची भूमिका अभ्यासणे
- शेततळ्यांचे फायदे जाणून घेणे

अभ्यास विषयाची गृहीतके :

१. कृषी सुधारणेत पाणी व्यवस्थापन संकल्पनेला महत्व आहे.
२. कृषी सुधारणेत " मागेल त्याला शेततळे " ची भूमिका महत्वाची ठरत आहे.
३. शेततळ्यांचे काही महत्वाचे फायदे आहेत.

संशोधन पद्धती :

प्रस्तुत शोध निबंध हा द्वितीय साधनसामग्रीवर आधारित असून यामध्ये संदर्भग्रंथ, मासिके, वर्तमानपत्रे, शासन कृषी विभाग अहवाल व इतर आवश्यक त्या घटकांमधून माहिती संकलित करून प्रस्तुत विषयाचे विश्लेषण करून अभ्यास विषयाचे निष्कर्ष काढण्यात आलेले आहेत.

अभ्यास घटकांचे विशेषण :

शेती उत्पादनामध्ये क्षाससता आणण्यासाठी तसेच दुष्काळावर मात करण्यासाठी शेततळे उपयुक्त असल्याने राज्यातील पर्जन्यावर आधारित कोरडवाहू शेतीसाठी पाणलोट व जलसंवर्धन माध्यमातून जलसिंचनाची उल्लेखनीय वाढविणे तसेच संरक्षित व शाश्वत सिंचनाची सुविधा निर्माण करण्यासाठी महाराष्ट्र राज्यात सन २०१६ पासून " मागेल त्याला शेततळे " हि योजना राबवली जात असून या योजनेमुळे कृषी सुधारणा व पर्यायाने कृषी उत्पादकते मध्ये सुधारणा घडून येण्यास मदत झालेली आहे.

१. पाणी व्यवस्थापन :

पाणी व्यवस्थापन हा अतिशय महत्वाचा प्रश्न आहे. पाणी व्यवस्थापनामुळे शेती क्षेत्राची उल्लेखनीय प्रगती होण्यास मदत होते. पाणी व्यवस्थापनात पावसाच्या पाण्याची योग्य पद्धतीने साठवण करून ते पाणी नियोजित सिंचनाद्वारे पिकांसठी देणे किंवा इतर वापरात आणणे यासाठी केलेले नियोजन म्हणजे पाणी व्यवस्थापन होय. पाण्याचे योग्य नियोजन करण्यासाठी सरकारने विविध उपक्रम सुरू केलेले आहेत त्यापैकीच एक उपक्रम शेततळे हा असून तो अतिशय महत्वाचा असल्याचे दिसून येत आहे. शेततळे हे कोरडवाहू शेती क्षेत्रासाठी करवान ठरलेले आहे. शेततळ्यांमुळे कोरडवाहू क्षेत्र लागवडीखाली येऊन बागायती क्षेत्रा सारखे वाढू लागले आहे. शेततळ्यांमुळे शाश्वत असा

ijndex

ISSN 2277 - 7539 (Print)

Impact Factor - 5.631 (SJIF)

**Excel's International Journal
of Social Science & Humanities**

An International Peer Reviewed Journal

January - 2020

Vol. I No. 13

**EXCEL PUBLICATION HOUSE
AURANGABAD**

2019-20

Principal
S.S.G.M. College
Kopergaon

डॉ. सुनिता भीमराव राठोड
 वैषिकरण और अनुवाद
 प्रा.डॉ. सैराज अन्वर तडवी
 जनसंचार माध्यम, और अनुवाद
 प्रा. उमेश बेलंके
 वैज्ञानिक और तकनीकी क्षेत्र में अनुवाद की समस्याएं
 डॉ. इसपाक अली.
 मराठी भाषा से अनूदित दलित आत्मकथा : उचक्का
 डॉ. वरशिळ रामेश्वर
 हिंदी नवजागरण और अनुवाद
 डॉ. योगेश विठ्ठल दाणे
 काव्यानुवाद
 प्रा.डॉ. सांगोळे शिवाजी
 'रोजगार निर्माण में अनुवाद का योगदान'
 डॉ.शेख शहेनाज अहेमद
 अनूदित साहित्य - 'आत्मकथा के संबंध में'
 प्रा.डॉ. कुसुम राणा
 हिंदीभाषा एवं साहित्य में अनुवाद का महत्व
 डॉ.सानप शाम बबनराव
 आर.यू. आर नाटक में विज्ञानवाद
 प्रा. डॉ. चांदणी लक्ष्मण पंचांगे
 अनुवाद और संचार माध्यम
 प्रा.डॉ. जयश्री वाडेकर
 नारी शोषण की बेबाक अभिव्यक्ति जीवन हमारा
 (जिणं आमुचं आत्मकथा के विशेष संदर्भ में)
 डॉ. राजश्री दगडू भामरे
 अनुवाद का स्वरूप एवं मराठी से हिंदी में अनूदित साहित्य
 प्रा.संतोष संभाजीराव जगताप

38 अनुवाद का स्वरूप एवं
 प्रा. डॉ. जाधव के. के.
 42 हिंदी भाषा और अनुवाद
 शारदा आशाना बाचलक
 45 दलित उत्पीडन की दास्त
 प्रा.डॉ. शेख मुखत्यार
 48 अनुवाद औ भारतीय भ
 प्रा. डॉ. उत्तम जाधव
 51 हिंदी भाषा और अनुवाद
 प्रा.डॉ. जाधव अर्जुन रत
 54 हिंदी भाषा और अनुवाद
 डॉ. अलका एन. गडकरी
 57 अनुवाद : एक सामाजिक
 वर्षा प्रल्हाद गायगोले
 61 हिंदी भाषा और अनुवाद
 प्रा. डॉ. गिरी डी. व्ही.
 6 'शुक ग्रह देख रहा है' अ
 डॉ.मीना खरात
 6 हिंदी भाषा और अनुवाद
 डॉ. ओमप्रकाश बन्सीलात
 7 हिंदी में अनुवाद; राष्ट्र की
 डॉ. संतोष पवार
 7 दलित आत्मकथात्मक उपन
 प्रा.डॉ. शेख मोहसीन शेख
 7 हिंदी अनुवाद राष्ट्रीय
 डॉ. नितीन रंगनाथ
 8 अनूदित साहित्य का महत्
 प्रा.डॉ.न.पु.काळे

Principal
 S.S.G.M.College
 Kapargaon

80

हिंदी नवजागरण और अनुवाद

डॉ. योगेश विठ्ठल दाणे

प्रस्तावना

मनुष्य हृदय में उद्देलित भावों तथा विचारों की वाहिका भाषा है। संपूर्ण विश्व में हजारों प्रकार की भाषाएँ बोली जाती हैं जो साधारणतः मुरण्य भाषा- भाषियों की छोड़कर अन्य लोगों की समझ के परे हैं अपने समाज या देश की भाषा तो लोग बचपन से अभ्यस्त होने के कारण अच्छी तरह जानते हैं। लेकिन दूसरे देशों की भाषा को जानना मुश्किल है। दूसरे देश राज्य, तथा राष्ट्र के साहित्य धर्म तथा संस्कृति आदि को जानने का सबसे सरलतम तथा प्रभावी साधन है, 'अनुवाद'।

अनुवाद भाषा के इंद्रधनुशी रूप की पहचान का समर्थतम मार्ग है। अनुवाद की बहुकोणीय उपयोगिता को नकारा नहीं जा सकता। अनुवाद के लिए भाषांतर तथा रूपांतर का भी प्रयोग किया जाता है। किसी भी भाषा में अभिव्यक्त विचारों को दूसरी भाषा में यथावत् प्रस्तुत करना अनुवाद है। इस विशेष अर्थ में ही, 'अनुवाद' शब्द का अभिप्राय है। जिस भाषा से अनुवाद किया जाता है वह मूलभाषा अथवा स्तोम भाषा कही जाती है, तथा जिस भाषा में अनुवाद किया जाता है वह लक्ष्य भाषा कहलती है।' (१)

भारत में गद्य का विकास नवजागरण के साथ-साथ हुआ है प्रायःसभी भाषाएँ पद्य में आरंभ हुईं, हैं। आधुनिक गद्य साहित्य की परंपरा का प्रवर्तन भारतेंदू हिरण्चंद्र से हुआ इस युग में साहित्यिक अनुवाद का स्वरूप बन चुका था। नवजागरण की सामाजिक चेतना को पुष्ट करने में अनुवाद का महत्त्व है। नवजागरण की भूमि अनुवाद के कारण ही उपजाऊ बनी है, आज वह फल-फूल रही है। अनुवाद भाषा सेतु भी है और भाव सेतु भी, है संस्कार सेतु भी है। और संस्कृति सेतु भी। प्रत्येक देश का अपना साहित्य होता है। अनुवाद देश-विदेश के भौगोलिक एवं भाषागत दूरियों को समाप्त करके हृदय को जोड़ता है।' (२) भाषा एवं साहित्य के विकास में अनुवाद का विशेष महत्त्व है। भाषा के लिए अनुवाद नए दरवाजे खोलता है। अनुवाद से तुलनात्मक साहित्य अध्ययन में भी मदद मिलती है। विभिन्न विद्वानों के मत उनके साम्य और वैशम्य की सही तस्वीर पाङ्गको के समक्ष उभर कर आती है। यदि अनुवाद न होता तो प्रेमचंद गोर्की निराला, प्रसाद, इलियट, राजकमल चौधरी साहित्य के चहेते तक कैसे पहुँचते?

भारतीय भाषाओं के अनुवाद की भूमिका:-

अनुवाद भारतीय साहित्य और अस्मिता की अतिप्रदान करने वाला सशक्त आधारभूत माध्यम है तथा सच्चे अर्थ में हमें भारतीय बनाकर क्षेत्रीय संकीर्णताओं एवं परी सीमाओं से ऊपर उड़ाकर भारतीयता से साक्षात्कार कराता है। देश की एकता को मजबूत बनाता है। अनुवाद राष्ट्र की साहित्यिक सांस्कृतिक विरासत के दर्शन संभव कराता है। यदि विविध भारतीय भाषाओं के कई यशस्वी लेखकों की रचनाएँ अनुवाद के जरिए हम तक नहीं पहुँचती तो हमारा ज्ञान कितना सीमित होता, अनुवाद वह एक मात्र उपकरण है। जिसके द्वारा भाषिक वैविध्य को बाँटस जा सकता है।

अनुवाद देश और काल साहित्यकार की अभिव्यक्ति के लिए उस भाषा को एकमात्र साधन है :

'भारत जैसे बहु-

भाषी देश में व्याप्त भाषिक संस्कृति के प्रति सद्भाव अनुवाद की महत्त्व

भारत में अनुवाद

आने लगा तो पहले-कम पर भी विभिन्न देशों के के क्षेत्र में आदान प्रदान

भाषा एवं साहित्य

दरवाजे खोलता है। दुर्भाग्यवत् भौगोलिक सीमाओं में अपना परचम फैला

समकालिन सा

भारत एक बहु-

प्रचलित इन सभी भाषाओं में अनुवाद एक है

साहित्यिक संस्कृति

सामाजिक एवं बुद्धि की एक भाषा में

भाषा में परिवर्तित

परिवर्तित करना मा अनुवाद में सहज प्रव

सांस्कृतिक एवं वैज्ञानिक

अनुवाद के द्वारा मि भारतीय भाषा में उपलब्ध नित्य नये वैज्ञानिक भाषाओं में होता रहती है।' (५) अनुवाद भाषा की संस्कृति, इ

Principal
S.S.G.M. College
Kopergaon

'अष्टछाप के कृष्ण कवि 'नंददास'

डॉ. योगेश विठ्ठल दाणे
सहा. प्राध्यापक (हिंदी विभाग)
एस.एस.जी.एम. कॉलेज, कोपरगांव
yogeshdane11@gmail.com
Mobile No. 9049866851

81

ब्रजभाषा के साहित्यिक गौरव को स्थायी रूप में प्रतिष्ठित करनेवाले काव्यकारों में अष्टछाप के कवियों का स्थान सर्वोपरि है। अष्टछाप कवियों में सूरदास सिरमौर है, किंतु उनके बाद नंददासजी का स्थान सर्वोपरि है। गोस्वामी तुलसीदास, गंग, रहीम, रसखान, पद्माकर, देव, बिहारी प्रभृति महाकवियों ने अवश्य ही ब्रजभाषा काव्य की अभिव्यक्ति में प्रौढ़ता, प्रांजलता तथा मार्दव का समावेश कर उसे काव्योपयुक्त गरिमा प्रदान की, किंतु अष्टछाप के कवियों ने जो सौंदर्य और सौष्टव उसमें उत्पन्न किया है, वह न उनके पूर्ववर्ती कवियों के लिए संभव हुआ न परवर्ती कवियों के लिए। मध्यकाल के विद्वेष, कुचक्र, घृणा, पारस्परिक वैमनस्य के जलते वातावरण में अष्टछाप के कवियों ने धर्म, दर्शन, काव्य और कला की ऐसी सुशीतल सरिता बहायी, जिसमें आज भी सह्य-हृदयों को रसमग्न करने की क्षमता है। अष्टछाप के कवियों का ब्रजभाषा काव्य में तथा कृष्णभक्ति काव्य में महत्वपूर्ण स्थान है। ये सभी कवि अगनी भक्तिभावना, तन्मयता एवं सरलता के कारण प्रसिद्ध हैं। ये अच्छे गायक थे और ब्रजभाषा पर पूर्ण अधिकार रखते थे। कृष्णभक्ति काव्य को जन-जन तक पहुँचाने में अष्टछाप के कवियों के योगदान को भुलाया नहीं जा सकता। 'नंददास' अष्टछाप के कवियों में महत्वपूर्ण स्थान रखते हैं—काव्य सौष्टव एवं भाषा की प्रांजलता के आधार पर ये ब्रजभाषा के सशक्त एवं समर्थ कवियों में गिने जाते हैं। इनका काव्य उच्चकोटि का है जिसमें भक्ति, दर्शन सिद्धांत के साथ-साथ भाषा का अपूर्व सौष्टव एवं काव्यकला की उत्कृष्टता विद्यमान है। इनका शब्दचयन गजब का होता है, शायद इसी को लक्ष्य कर इनके विषय में एक उक्ति कही गयी है—'और कवि गढ़िया, नंददास जड़िया'।

रचनाएँ—

'नंददास' जी को कई रचनाएँ उपलब्ध होती हैं। इनमें से मुख्य रूप से प्रसिद्ध हैं—रस पंचाध्यायी, सिद्धान्त पंचाध्यायी, अनेकार्थ मंजरी, नाम मंजरी, रूप मंजरी, रस मंजरी, विरह मंजरी, भँवरगीत, गोपिया लीला, श्याम सगाई, रुक्मिणी मंगल, बुदामा करि, नाममाला, और गदावली। इनमें से कुछ विषय में ऐसा प्रसिद्ध है। (रूप मंजरी, रसमंजरी आदि) कि वे किसी परम रसिक मित्र को आज्ञा से लिखी गई थी। वह मित्र कौन था इस विषय में भी विद्वानों ने अनुमान लगाने का प्रयत्न किया है। 'गार्सा-द-तासी' के इस्तवार-द ला लिटेरेयूर ऐं दुई ऐ हिंदुस्थानी' में नंददास जी के ३१ ग्रंथों का उल्लेख किया है। नंददास जी ने अपनी ललित रचनाओं से कृष्णकाव्य में एक विशिष्ट मधुरिमा की वर्षा की। 'नंददास के ग्रंथों का विषय, जैसा कि नाम से ही स्पष्ट है, विविध है। 'रस पंचाध्यायी' और 'सिद्धान्त पंचाध्यायी' तो मुख्य रूप से भागवत के 'रस पंचाध्यायी' के सरस भाषान्तर हैं। 'सिद्धान्त पंचाध्यायी' में उन्होंने भक्ति सिद्धान्त के कुछ नियमों का वर्णन किया है। 'अनेकार्थ मंजरी' और 'नाममाला' वस्तुतः कोश ग्रंथ हैं। 'रूप मंजरी' भक्ति प्रधान प्रेम कथानक है। 'रस मंजरी' नायिका भेद का ग्रंथ है। 'विरह मंजरी' और भँवरगीत का विषय गोपियों की विरह लीला का विषय है। 'श्याम सगाई' में राधा और कृष्ण की सगाई का बड़ी सरस शब्दावली में वर्णन है।

। इसके अ
है। वस्तु
भागवत पुर
उध्व-गोप
सगुण भक्ति
यही रहस्य
हुए मैं 'नं
'नंददास'
व
भक्तिमार्ग

परानुरक्ति
आनंदमय
प्रेमरूपा
धातु में
का अर्थ
तृप्त हो
इंद्रासन,
उसके र
स्वर मुख
से जो नं
विष्णु
मन में
रहते हैं
फल है
की ओ
प्रवाह
विगलित
मुक्ति
सुख—
भक्ति

मार्ग :
आधार

2019-20

Dr. CHANDRABHAN BHANUDAS CHAUDHARI
Associate Professor & HOD of Geography
S.S.G.M. College, Kopergaon

Impact Factor - 6.675

INTERNATIONAL RESEARCH REVIEW ASSOCIATION
RESEARCH JOURNEY

INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY & RESEARCH JOURNAL

Peer Reviewed & Indexed Journal
February - 2020 Special Issue - 241

82

RESEARCH JOURNEY International Multidisciplinary & Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.675
Special Issue 241: Recent Trends In Research
Peer Reviewed-Refereed Journal
ISSN: 2348-7143
February-2020

District-Wise Decadal Variation in Forest Cover of Maharashtra

Dr. Chandrabhan B. Chaudhari
Associate Professor of Geography
Department of Geography, S.S.G.M. College, Kopergaon
E-Mail: kbcchaudhari@gmail.com
Mobile No- 94053 71579

Introduction:

Forest is an invaluable renewable natural resource. It is essential for environmental balance and socio-economic progress of any region. It also plays an important role in enhancing the quality of life supporting system. However, due to the increase in human and cattle population and widespread rural poverty, large area of forests all over the world has been destroyed every day. As a result, there is significant loss of forest cover at an alarming rate. Maharashtra state has also the same situation.

Objective :

The main objective of this study is to study the trend of forest cover and district-wise decadal variation in forest cover of Maharashtra State.

Database and Methodology:

The present study is purely based on secondary data. In this article, district-wise decadal change in forest cover is carried out on the basis of estimated area of the thematic maps generated from LISS-III Satellite imagery of IRS for the 2001, 2011 and 2017 by FSI.

In this article, the term dense forest has been applied for that land which has 40% or more than 40% canopy density and the term open forest applied for that land which has 10 to 40% canopy density.

$$\text{In this paper, the percentage of forest area have computed by applying following formula-Forest Area (\%)} = \frac{\text{Area Under Forest}}{\text{Total Area}} \times 100$$

And the decadal change of forest cover have calculated by following formula-

$$\text{Change of Forest Cover} = 2011 \text{ Forest Area} - 2001 \text{ Forest Area}$$

Study Area

Maharashtra is one of the most industrialized and urbanised states of India. It is located between 15°48' North and 22°00' North latitudes and 73°30' East to 80°54' East longitudes. It is the third largest state of India in area, occupying a somewhat central position in India. Its north-south distance is approximately 1000 kms and the east-west distance is 800 kms. It has a triangular shape and 307713 sq. kms area. This area is 9.36 percent of the total land area of India.

Principal
S.S.G.M. College
Kopergaon

2019-20

The Study of Population Growth in Aurangabad District

Mr. Pratik Shirsalkar
Department of Geography
Savitribai Phule Mahavidyalaya
Mullali, Aurangabad District, Maharashtra
Pin-431001

83

Abstract :-

The population growth is associated with both natural and human migration. There are various techniques to measure population growth. The present work focuses on the change of population in last 20 years. One of the most important aspects of the population is the population growth. The changes in number of population is a result of birth, death and migration, which population growth. Any change in population over a given period with reference to a region, irrespective of increase or decrease in population is called as a population growth. The population decreases is an negative growth. In the previous years the population growth rate is increase rapidly in the study area but in the study area population growth was slow. There are certain reasons such as health, the ratio between death rate and birth rate was very high level. Therefore the rate of population growth in Aurangabad district is slowly constant.

Key words :- Techniques, Geography, The Study of Population Growth, Population Changes, Projected Population

Introduction :-

The study of population and its distribution gives an idea about the dispersion of population. The density is one of the best parameters for how population exists within the region. The ratio between land and population shows the burden on the land. The density is measured with different parameters, namely, arithmetic, agricultural and physiological. The population distribution can be explained by studying population concentration of the region. From this point of view it is interesting to study the population and their changes. This can further helpful for further planning. The population growth may be positive or negative. With growth of population some other aspects may change and these affecting on health of society. These changes of population can also be predicted by population projection. In short population density, distribution and growth are related each other's and therefore such study of population density for better planning are essential.

Study Area :-

The Aurangabad District is in the central part of the state of Maharashtra which is having common boundaries with five adjoining districts. Aurangabad is the biggest district of Maharashtra in terms of area and population. The total geographical area of the district is 10,101 Sq.Km and it is the largest district of Maharashtra State. It comprises the 5.66% of the area of Maharashtra State. The Aurangabad district is lies between 15°23' 33" north latitude to 20°09' 36" north latitude and 74°03' 45" east longitude to 75°57' 03" east longitude. It is bounded on the north by Jalgaon district, on the north west by Ahmednagar district, in the east by Jalgaon district and in the south west by Nashik and Parbhani district.

Printed by
S.S.G.M. College
Kopergaon

National Conference	Rayat Shikshan Sanstha's Prof. Dr. N.D. Patil Mahavidyalaya, Malkapur (Perid)	Special Issue 4 th January 2020
------------------------	--	---

Rayat Shikshan Sanstha's
Prof. Dr. N. D. Patil Mahavidyalaya, Malkapur (Perid)

One Day National Interdisciplinary Conference
On

Recent Trends and Issues in Languages, Social Sciences and Commerce

Saturday, 4th January, 2020

Organized by

Department of English, Hindi, Marathi,
Economics, History, Commerce and IQAC

Vidyawarta Peer Review Research Journal ISSN 2319 9318, Impact Factor: 6.021	1 Page
--	----------

National
Conference

Rayat Shikshan Sanstha's
Prof. Dr. N.D. Patil Mahavidyalaya, Malkapur (Perid)

Special Issue
4th January 2020

Date of Publication
04 Jan. 2020

vidyavarta^{TM}

International Multilingual Research Journal

Vidyavarta is peer reviewed research journal. The review committee & editorial board formed/appointed by Harshwardhan Publication scrutinizes the received research papers and articles. Then the recommended papers and articles are published. The editor or publisher doesn't claim that this is UGC CARE approved journal or recommended by any university. We publish this journal for creating awareness and aptitude regarding educational research and literary criticism.

The Views expressed in the published articles, Research Papers etc. are their writers own. This Journal dose not take any libility regarding appoval/disapproval by any university, institute, academic body and others. The agreement of the Editor, Editorial Board or Publicaton is not necessary.

If any judicial matter occurs, the jurisdiction is limited up to Beed (Maharashtra) court only.

<http://www.printingarea.blogspot.com>

विद्यवार्ता: Interdisciplinary Multilingual Refereed Journal Impact Factor 6.021(IJIF)

National Conference	Rayat Shikshan Sanstha's Prof. Dr. N.D. Patil Mahavidyalaya, Malkapur (Perid)	Special Issue 4th January 2020
----------------------------	--	--

23	डॉ. बालासो आण्णा सुतार	गावगाड्याचा बदलता अवकाश	124
24	डॉ. आर. डी. कांबळे,	समकालीन साहित्य आणि चारचौथी नाटकातील स्त्री प्रतिमा	132
25	प्रा. रेखा काशिनाथ पसाले.	समकालीन मराठी साहित्य आणि मराठी चित्रपट	135
26	डॉ. प्रियांका शंकर कुंभार	मराठी साहित्य आणि समकालीन अनुवादाचे स्वरूप	138
27	रोहिणी गजानन रेळेकर	प्रेषित : मानव आणि परग्रहवासीयांच्यातील भावबंध	145
28	डॉ. विजय विष्णू लोढे	हिंदी दलित कहानी साहित्य की सीमाएँ	151
29	डॉ.पंडित बन्ने	सूचना प्रौद्योगिकी और इंटरनेट : जनसंचार का सशक्त माध्यम	157
30	डॉ. कल्पना किरण पाटोळे	'एक जमीन अपनी' : नारी जीवन की संघर्षगाथा	159
31	डॉ. सिद्राम कृष्णा खोत	हिंदीकाव्य के शलाकाव्यक्तित्व: नागार्जुन	164
32	प्रा.नितीन हिंदुराव कुंभार	आज के युग में जनसंचार माध्यमों का योगदान (हिंदी भाषा के परिप्रेक्ष्य में)	167
33	डॉ. श्रीकांत पाटील	'झुनिया' उपन्यासमें मजदूर विमर्श	171
34	डॉ.अजयकुमार कृष्णा कांबळे	आत्मसन्मान के लिए जूझती नारियाँ : एक परिदृश्य	173
35	डॉ. सिद्राम कृष्णा खोत	ममता कालिया के उपन्यासों में नारी	176
36	प्रा.भिमाशंकर गायकवाड	हिंदी पत्रकारीता का विकास	178
37	प्रा.अभिजीत कबीर शेवडे	छलित चेतना एवं दलित साहित्य की अवधारणा	181
38	डॉ. स्नेहल श्रीकांत गर्जेपाटील	दोहरा अभिशाप' पर स्त्री विमर्शमूलक वैचारिक मंथन	185
39	डॉ.मालोजी अर्जुन जगताप	दलित समाज के प्रतिनवर्णों की मानसिकता का यथार्थ अंकन :आगे रास्ता बंद है	188
40	प्रा. नीता पोपट साठे	"डॉ. सुरेश शुक्ल 'चन्द्र' के भूमि की ओर' नाटक में चित्रित सामाजिक संवेदना	191
41	डॉ. सिद्राम कृष्णा खोत	स्त्री मन की अभिव्यक्ति : एक कहानी यह भी	193
42	प्रा संगीता विष्णु भोसले	'घन्तूरी फुंडल बसे' आरम्भकथा में नारी संवेदना	195
43	कविता दत्तु चव्हाण	हिंदी नाट्य साहित्य में नारी का चित्रण	200
44	शहिदा नजीर अत्तार	घुमंतू समाज : कल और आज	204
45	प्रा. स्मिता अभिजित वणिरे	"हिंदी साहित्य और सामाजिक संवेदना"	207
46	प्रा. रामहरि काकडे	हिंदी नाटकों में स्त्री विमर्श	209
47	प्रा.एल.एस. सिताफुले	ग्रामीण विकासात मत्स्य व्यवसायाची भूमिका:विशेष संदर्भ 'रत्नागिरी जिल्हा'	214
48	Dr.S. P. Bansode	Demonetization and Cashless Economy	219
49	Prof. B. A. Tarhal	A Study of Impact of E-Commerce on Indian Economy	222
50	Dr. Barale Santosh I.	Inclusive Education in India: A Critique	228
51	Dr. Bhoge D.B.	"Problems and Prospects of Agriculture Labour in India"	231
52	डॉ. ए. एस. नलवडे	आर्थिक विकास एक पर्यावरणीय समस्या आणि उपाययोजना	236
53	प्रसाद पांडुरंग दावणे,	भारतीय अर्थव्यवस्थेच्या सक्षमीकरणामध्ये सेवाक्षेत्राचे योगदान	240
54	प्रा.तयळे पदमाकर बळीराम	ग्रामीण विकासात सहकारी प्रक्रिया उद्योगाची भूमिका	245

National Conference	Rayat Shikshan Sanstha's Prof. Dr. N.D. Patil Mahavidyalaya, Malkapur (Perid)	Special Issue 4 th January 2020
---------------------	--	---

A Study of Impact of E-Commerce on Indian Economy

Assist. Prof. Banderao Anandarao Tarhal
Dept.of Commerce, Chandrabai-ShantappaShendure College, Hupari.

Abstract:

Electronic commerce may have large economic effects in the future it will change the face of business forever. Moreover, e-commerce will change banking in 21st century. The e-commerce has affected the global economy in many different ways. It has affected the information technology, and all the economic sectors. Banks and financial services companies in the developing countries will need to adopt online payment system, to obtain e-trade finance and equity investment, tourism and its internet incarnation is regularly cited as one of the fastest growing e-commerce. E commerce is rising at 12% annually in the U.S, and EU. It is expected that in the few coming years the productivity gap between the European countries and the United States will close rapidly. The impact of e-commerce on developing countries could be even stronger than that on developed countries because the scope for reducing inefficiencies and increasing productivity is much larger in the developing countries. To summarize, by cutting costs, increasing efficiency and reducing time and distance, e-commerce could become an important tool for development. There is a growing awareness among the business community in India about the opportunities offered by E-Commerce. As electronic commerce grows, an important socio-economic side effect will be increased competition with the traditional businesses in any given local community. In the next 3 to 5 years, India will have 90 million Internet users which will equal, if not surpass, many of the developed countries. The present paper attempts to study the concept of E-Commerce, scope of E-Commerce, benefits of E-Commerce & Impact of E-Commerce on Business & society

Key words: electronic commerce (e-commerce),

Introduction

As a symbol of globalization and in many ways its leading feature, e-commerce represents the cutting edge of success in this digital age. E-commerce stands for Electronic commerce and pertains to trading in goods and services through the electronic medium, i.e. the Internet or phone. On the Internet, it pertains to a website, which sells products or services directly from the site using a shopping cart or shopping basket system and allows credit card payments. It involves conducting business with the help of the electronic media, making use of the information technology such as Electronic Data interchange (EDI). In simple words, Electronic commerce involves buying and selling of goods and services over the World Wide Web. Customers can purchase anything right from a car or a cake sitting comfortably in his room and gift it to someone sitting miles apart just by click of a mouse. Electronic commerce may have large economic effects in the future. Internet commerce will change the face of business forever. The e-commerce has affected the global economy in many different ways. It has affected the information technology and all the economic sectors & enhanced the productivity growth worldwide and this impact will be discussed.

LAKSHMIBAI AND HER *SMRITI CHITRE*

256

DR. YESHWANT MADHAV
Radhakisan
Assistant Professor
Department of English
S.S.G.M. College, Kopergaon

ABSTRACT

'Can the Subalterns Speak?' is an essay by Gayatri Spivak, who was not subaltern but speaks on their behalf. Similarly, many male writers have tried to compose the life of the women. No doubt, these authors were eminent persons and exceptional ones, however, they cannot represent the other women rather they remained representatives of women. Consequently, the woman's life narrative is in question for its 'representativeness'. Even Lakshmibai does not represent the other women of her period because she is not silent and her social role is not passive like other contemporary women. Lakshmibai Tilak's autobiography Smritichitre is translated in English as 'I Follow After: An Autobiography'. Being the early examples of its kind, the autobiography has its historical importance. Lakshmibai was born in a Brahmin family in early half of 20th century Western Maharashtra, particularly at Nashik which was one of the centers of Brahmin dominance. The Brahmin child was adopted by her kin and was married in a Brahmin family prior to her teenage. After her marriage she had witnessed and countered the religious identities at her in-laws. She had literally followed her husband Narayan Tilak. She also converted to Christianity. In short, the autobiography deals with Lakshmibai's feminist perspective—a journey from a Brahmin girl to a Christian woman.

Introduction:

'Can the Subalterns Speak?' is an essay by Gayatri Spivak, who was not subaltern but speaks on their behalf. Similarly, many male writers have tried to compose the life of the women. No doubt, these authors were eminent persons and exceptional ones, however, they cannot represent the other women rather they remained representatives of women. Consequently, the woman's life narrative is in question for its 'representativeness'. Even Lakshmibai does not represent the other women of her period because she is not silent and her social role is not passive like other contemporary women. Lakshmibai Tilak's autobiography Smritichitre is translated in English as 'I Follow After: An Autobiography'. Being the early examples of its kind, the autobiography has its historical importance. Lakshmibai was born in a Brahmin family in early half of 20th century Western Maharashtra, particularly at Nashik which was one of the centers of Brahmin dominance. The Brahmin child was adopted by her kin and was married in a Brahmin family prior to her teenage. After her marriage she had witnessed and countered the religious identities at her in-laws. She had literally followed her husband

Special Issue

71

February, 2020

Website: www.langlit.org

Contact No.: +919890290602

National Conference on "Gender Studies: Literature, Culture, Media and Society" at
Yeshwantrao Chavan College of Arts, Commerce and Science, Sillod, Maharashtra, India

Indexed: ICI, Google Scholar, Research Gate, Academia.edu, IBI, IIFC, DRJI, The CiteFactor, COSMOS

(250)

37.

MARATHI WOMAN BRIDGE BETWEEN TRADITIONAL & MODERN CULTURE WITH SPECIAL REFERENCE TO MAHESH ELKUNCHWAR'S PLAY "THE OLD STONE MANSION"

DR. VARPE SANDIP DADABHAU

Assistant Professor
Department of English
Rayat Shikshan Sanstha's, SSGM College,
Kopargaon (SPPU, Pune)
Tal- Kopargaon, Ahmednagar (MS)
E- mail : sandipvarpe13@gmail.com

Introduction –

Elkunchwar's famous Marathi play *The Wada Chirebandi* translated into English as the *Old Stone Mansion*. Elkunchwar himself says about the play that "wada is not simply a family drama; it is more than that, a document of social change." Dramatist himself lived in Wada which helped him to create faithful picture of the Marathi culture and he keenly observed such Wada where families are struggling with their surroundings. Elkunchwar has first-hand experiences of growing up in a "Wada" in the village of Parva". Thus above things gives birth to well known play *Old Stone Mansion*.

Mahesh Elkunchwar is famous dramatist who always recognized as the defender of the social plays. His plays based on the joint family and the struggle of women to get her space or identity in male centered society, his plays are perfect amalgamation of family relations and social relations which make his plays realistic. Elkunchwar is bold in nature due to it he can successfully portrayed patriarchal Marathi culture. It also reflects subordinate conditions of women in male dominated Marathi society. Elkunchwar skillfully shows how traditional Marathi woman conserve Marathi culture due to it female worshiped all over Maharashtra or symbol of culture.

Mahesh Elkunchwar

Mahesh Elkunchwar born on 9th October 1939 in Maharashtra. He is the prominent dramatist in Marathi literature. He is progressive playwrights along with Satish Alekar and Vijay Tendulkar, these three dramatists known as trinity of Marathi dramatists who influenced Marathi audience. He is naturally or god gifted with a spontaneous literary art.

Special Issue

Website: www.langlit.org

162

February, 2020

Contact No. : +919890290602

National Conference on "Gender Studies: Literature, Culture, Media and Society" at
Yeshwantarao Chavan College of Arts, Commerce and Science, Sillod, Maharashtra, India

Indexed: ICI, Google Scholar, Research Gate, Academia.edu, IBI, IFC, DRJI, The CiteFactor, COSMOS

X-ray Diffraction, Infrared and Magnetic Studies of NiFe₂O₄ Nanoparticles

S B Gopale¹, G N Kakade², G D Kulkarni³, V Vinayak⁴, S P Jadhav⁵ and K M Jadhav¹

¹Department of Physics, Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad, MS, India-431004

²Department of Physics, SSGM College, Kopergaon, Ahmednagar, MS, India- 423601

³Department of Physics, Abasaheb Garware College, Pune

⁴Department of Physics, Shri Chhatrapati Shivaji College Omerga, Osmanabad, MS, India-413606

⁵Department of Physics, Adarsh Mahavidyala, Omerga, Osmanabad, MS, India-413606

Corresponding author email : drjadhavkm@gmail.com

Abstract: Spinel ferrite nanoparticles plays important role in many applications due to their excellent structural, magnetic and electrical properties. Among the spinel ferrite nickel ferrite is a prominent candidate for various applications and is the subject of interest to many researchers. Therefore, attempt is made to synthesize NiFe₂O₄ nanoparticles and investigate its structural, infrared and magnetic properties for high frequency applications. NiFe₂O₄ nanoparticles were synthesized by sol-gel auto-ignition technique. Efforts are made to obtain nanopowder of high quality by taking extra care and some modification in synthesis procedure. In order to examine the phase purity and nanocrystalline nature, prepared nanopowder was subjected to X-ray diffraction studies. A close examination of XRD pattern revealed the presence of the reflections belonging only to cubic spinel structure. No extra peak was seen in the XRD pattern. The crystallite size was estimated using Debye-Scherrer's formula and found to be 22nm. FT-IR spectrum of NiFe₂O₄ shows the two prominent absorption bands near the frequency range 400 cm⁻¹ and 600 cm⁻¹. The important magnetic property was studied by M-H plot which was recorded using pulse field hysteresis loop tracer at room temperature. Using the M-H plots the values of saturation magnetization, coercivity, and remanence magnetization are recorded as 37.61 emu/g, 177 Oe, and 11.71 emu/g respectively. The obtained data for structural and magnetic properties will be useful for high frequency applications.

1. Introduction

Nanocrystalline magnetic materials play a very important role in many technological applications due to their unusual and interesting properties such as nanoscale dimensions, better reactivity at atomic scale, higher surface to volume ratio, greater homogeneity, high purity, better yield, separable from solution mixture, less toxic, superparamagnetic, act as catalyst, etc [1-4]. The use of nanoscience and

Conf.

Low temperature synthesis and investigations of magnetic properties of cobalt ferrite nanoparticles

L B Jadhavar¹, G N Kakade², S V Rajmane³, R B Kavade², J M Bhandari⁴, R G Vidhate⁵

¹Dept. of Physics, Arts, Commerce and Science College, Kille Dharur, Beed, India

²Department of Physics, SSGM College Kopargaon, Ahemadnagar (M. S.), India

³Department of Physics, Jawahar College, Anadur, Tq. Tuljapur, Dsit. Osmanabad. India.

⁴Department of Physics, Gandhi College, Kada, Ashti, Beed, (M. S.), India

⁵Department of Physics, A.D. College Kada, Dist. Beed, (M. S.), India

Corresponding author e-mail : jadhavarlb70@gmail.com

Abstract. In the present study we report the synthesis of cobalt ferrite nanoparticles using one of the well-known wet chemical method i.e. sol-gel auto combustion technique. The synthesis was carried out at sufficiently low temperature of 100°C. Citric acid was used as a fuel in the synthesis process. The obtained nanoparticles were sintered at 550°C for 4 h and then used for structural and magnetic investigations. The phase pure nature and nano crystalline nature was investigated through X-ray diffraction technique. Room temperature X-ray diffraction pattern show well defined reflections oriented at different Bragg's angle corresponding to Miller indices (220), (311), (222), (400), (422), (511) and (440). All this reflections belongs to cubic spinel structure. Thus, XRD analysis confirms the formation of single phase compound. The particle size was obtained through Scherrer's equation and found to be 21 nm, indicating the nanocrystalline nature. The magnetic properties were investigated using pulse field hysteresis loop tracer at room temperature. The saturation magnetization show increased values as compared to the bulk cobalt ferrite. The coercivity found to be less which exhibits the superparamagnetic behaviour. The obtained structural and magnetic parameters are useful in biomedical applications.

1. Introduction

Over the past decades ferrites have proved a prominent magnetic material used in many applications due to their excellent magnetic as well as electrical properties [1, 2]. They have the applications in the field of antenna rods, transformer cores, magnetic data storage, high frequency devices etc [3, 4]. In the recent decades, ferrites in nanocrystalline form have attracted many researchers as these nanoparticles exhibit smaller size, large surface to volume ratio and superparamagnetic behaviour [5, 6]. These characteristics of nanoparticles are useful in targeted drug delivery, hyperthermia, magnetic sensors, catalyst and many other areas [7]. Ferrite crystallizes in cubic spinel structure, cubic garnet structure and hexagonal structure. Spinel ferrite structure is very much attractive and show better

OUR HERITAGE

ISSN: 0474-9030 Vol-68, Special Issue-38

ONE DAY NATIONAL CONFERENCE ON RECENT ADVANCES IN SCIENCES

Held on: 13th February 2020.

Organized by: Department of PHYSICS, CHEMISTRY, MATHEMATICS, BOTANY & ZOOLOGY Shivaji Arts, Commerce and Science College Kannad. Dist. Aurangabad (MS)

A Spectral Analysis Of Some Representative Synthesised Chromone Derivatives

Bhakare S.D.¹Gade V. B¹. Badadhe P. V². Suryawanshi D. M¹. Gaikwad D.N¹.

Shinde D.W¹.and Chavhan N.M.^{1*}

¹PG Department Of Chemistry, S.S.G.M., Kopargaon, Dist.Ahmednagar (M.S.)

²PG Department Of Chemistry RBNB College Shrirampure, Dist.Ahmednagar (M.S.)

³Department Of Chemistry, SCSPM, ASC College, Kannad, Aurangabad.(M.S.)

Corresponding author: - nmchavhan1975@gmail.com

Abstract

Nine chalcones were prepared by grinding equimolar quantities of formyl pyrazole 3-(2, 4-difluorophenyl)-1-(4-fluorophenyl)-1H-pyrazole-4-carbaldehyde and various substituted o-hydroxy acetophenones in presence of potassium hydroxide in solvent free condition. This type of preparation method was found to be efficient, simple in terms of excellent yields, short reaction time and afford single product as illustrated in TLC. The prepared compounds were characterized by means of their IR, ¹H NMR spectral data and Mass spectrometry. This synthetic method shows potential alternative to the conventional methods.

Keywords: Chromones, DMSO, Spectral, derivatives

Introduction

Chromone¹ were well known and important oxygen containing six membered heterocyclic compound and different method have been work out for its preparation. Following chromone derivatives have been found to possess considerable biological activities. It has various marked effects, such as antimicrobial, anti-microbacterial, anti-inflammatory, anti-analgesic and antidepressant activities². A large number of chromone moiety using different synthetic method for its preparation have been described in the chemistry literature. Most frequently used procedure were based on the reaction of α, β -unsaturated aldehyde and ketone with DMSO/I₂. However a series of specially substituted representatives chromone derivatives have been synthesized rarely. For this reason the purpose of our present study was to synthesize systematically substituted chromone derivatives for the study of its antimicrobial activity in future.³⁻⁴ Among the method used for preparation of chromone, oxidative cyclisation of substituted chalcones⁴ with DMSO/I₂ and its derivatives were commonly employed. Chromones conveniently prepared by treatment of α, β unsaturated carbonyl compounds with DMSO/I₂ reagents. Pyrazole moiety containing compounds are associated with bactericidal⁵, antiinflammatory⁶ and hepatoprotective⁷ activities. 2-(1,3-Diphenyl-1H-pyrazol-4-yl)-3-chlorochromones⁸ reported by us earlier were found to be associated with excellent antibacterial and antifungal activities. Oxygen containing heterocyclic compounds like chromones have received considerable attention in recent years due to their biological activities like anti-inflammatory,⁹ analgesic, anticonvulsant,¹⁰ and antidiabetic.¹¹ Chromones and their derivatives are also reported to possess antiprotocolytic,¹² antibacterial, antifungal and antiviral¹³ activities. Many substituted chromones are known to possess acaricidal¹⁴ activities and are used in the treatment of cerebral edema.¹⁵ Chromones are found to be useful as antioxidants.¹⁶

Magnetic Properties of Nickel Ferrite Magnetic Nanoparticles Prepared via Glycine Assisted Sol-Gel Auto Combustion Route

S Bajaj¹, P Patil², G N Kakade³, S D Tapsale³, K M Jadhav⁴, S Shinde¹

²Department of Physics, SSGM College, Kopergaon, Ahmednagar, MS, India

³School of education, Savitribai Phule Pune University, Pune

¹Department of Physics, Pratishthan Mahavidyalaya, Paithan Aurangabad 431004

⁴Department of Physics, Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, India

Corresponding author: sangitamawal@gmail.com

Abstract. The present research paper deals on the synthesis of nickel ferrite (NiFe_2O_4) nanoparticles using sol-gel auto combustion technique in which glycine was used a chelating agent. The prepared nanoparticles were annealed at 500°C for 4 h. and then used for structural, magnetic and other investigations. The X-ray diffraction technique was used for phase purity and structural determination. Room temperature X-ray diffraction pattern of NiFe_2O_4 nanoparticles shows all the reflections belonging to cubic spinel structure. The reflections are intense and slightly broader. No extra peak other than cubic spinel structure was observed in the XRD pattern. This indicates the single phase formations of the nickel ferrite nanoparticle. The refinement of XRD data has been carried out by using full proof programmer. The lattice constant was calculated using XRD data as well as Cohen's least square method, the obtained lattice constant matches with the reported value. The other structural parameters like lattice strain, X-ray density etc. structural parameters were also calculated using standard relations. The crystallite size was determined using Scherrer's formula in which the most intense peak (311) was considered. The crystallite size was found to be 24 nm which indicates the nanocrystalline nature of the prepared nickel ferrite nanoparticles. The magnetic properties of were investigated using the pulse field hysteresis loop (PFHL) technique at room temperature. The saturation magnetization, coercivity and remanence magnetization shows enhanced values. All the structural and magnetic properties results were compared with the reported data in which other chelating agent like citric acid etc.

1. Introduction

Over the last decade, nanosized magnetic materials, especially the ferrite nanoparticles, have been a topic of intense research mainly due to their unique magnetic properties which are different from those of their bulk counterparts. Among the three types of ferrites, spinel ferrites have attracted the attention of scientist and technologist due to their remarkable and useable properties which are useful in various industrial and technological applications [1-3]. The spinel ferrite has the general formula of MFe_2O_4

INTERNET BANKING- BENEFITS AND CHALLENGES IN AN EMERGING ECONOMY

Prof. Salve N. B.

Department of BBA, SND Arts, Commerce and Science College, Yeola

ABSTRACT

New Information technology has taken important place in the future development of financial services, especially banking sector transition are affected more than any other financial provider groups. Increased use of mobile services and use of internet as a new distribution channel for banking transactions and international trading requires more attention towards e-banking security against fraudulent activities. The development and the increasing progress that is being experienced in the Information and Communication Technology have brought about a lot of changes in almost all facets of life. In the Banking Industry, it has been in the form of online banking, which is now replacing the traditional banking practice. Online banking has a lot of benefits which add value to customers' satisfaction in terms of better quality of service offerings and at the same time enable the banks gain more competitive advantage over other competitors. This paper discusses some benefits and challenges in an emerging economy.

Keywords: E- Banking, Information Technology, Customer Satisfaction

> INTRODUCTION

The economy of most developing countries is cash driven; meaning that monetary transactions are basically made through the exchange of bank notes and coins for goods and services. However, this trend is now giving way to a modern and sophisticated payment system where the currency and notes are converted to data, which are in turn transmitted through the telephone lines and satellite transponders. This is as a result of rapid technological progress and development in the financial. There is faster delivery of information from the customer and service provider, thus differentiating Internet enabled electronic banking system from the traditional banking operation. This transfer process makes money to be carried in information storage medium such as cheques, credit cards, and electronic means than its pure cash form. E banking has thus become important channel to sell Products and Services; leading to a paradigm shift in marketing practices, resulting in high performance in the banking industry. The banking industry has been undergoing changes since the mid 1990s, in the form of innovative use of information technology and development in electronic commerce. This development made e-banking pose as a threat to the traditional branch operations, despite the fact that electronic commerce is still developing and is rapidly changing "The importance of electronic payment system in any country can never be over emphasized, due to the dramatic transformation in technological advancements that is being experienced by the global financial industry".

> What is E-banking?

In simple words, e-banking implies provision of banking products and services through electronic delivery channels. Electronic banking has been around for quite some time in the form of automatic teller machines (ATMs) and telephone transactions. In more recent times, it has been transformed by the internet – a new delivery channel that has facilitated banking transactions for both customers and banks. For customers, the internet offers faster access, is more convenient and available around the clock irrespective of the customer's location.

> Why E-Banking?

There are not many inventions that have changed the business of banking as quickly as the e-banking revolution. World over banks are reorienting their business strategies towards new opportunities offered by e-banking. E-banking has enabled banks to scale borders, change strategic behavior and thus bring about new possibilities. E-banking has moved real banking behavior closer to neoclassical economic theories of market functioning. Due to the absolute transparency of the market, clients (both business as